

RUSYA'DA HÜKÜMET VE MEDYANIN 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNE YAKLAŞIMLARI

 Tekin Aycan TAŞCI^a

Öz

Başlangıcı 15. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen Türk-Rus ilişkileri yüzyıllar boyunca bölgesel rekabet ve buna bağlı olarak düşmanlık çerçevesinde gelişme göstermiştir. İki taraf arasında kısa süreli de olsa ilk kapsamlı dostluk ve işbirliğine dayalı ilişkiler Sovyetler Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti arasında yaşanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, bilhassa 2000'li yıllardan itibaren ilişkilerde rekabetten işbirliğine geçiş yönünde ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır. Fakat 24 Kasım 2015'te Türkiye'nin Rusya'ya ait bir savaş uçağını düşürmesi ilişkilerin seyrini değiştirmiş ve iki ülke arasında kuvvetlenmeye başlayan güven ortamını yıkmıştır. Kriz döneminde Rusya tarafının eylem ve söylemlerinde gösterdiği Türkiye aleyhtarlığı ise basın yayın organlarında yürütülen kara propaganda sayesinde Rus kamuoyunda derin izler bırakmıştır. 27 Haziran 2016'da Ankara'dan gelen taziye mektubu sonrası Türk ve Rus hükümetleri tarafından ilişkilerin hızla düzeltilmesi yönünde irade sergilenmesine rağmen Rus basınındaki Türkiye algısı temkinli ve şüpheli olarak kalmıştır. 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi karşısında Rus Hükümeti açıkça Türkiye'deki meşru iktidarın yanında tavır sergilerken, Rus yayın organları ve Rus uzmanların yaklaşımları farklılıklar göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Rusya ilişkileri, uçak krizi, 15 Temmuz darbe girişimi

THE APPROACHES OF THE GOVERNMENT AND MEDIA TO THE JULY 15 COUP ATTEMPT IN RUSSIA

Abstract

Turkish-Russian relations, whose beginnings are dated to the second half of the 15th century, have developed in the framework of regional competition and, accordingly, hostility for centuries. The first comprehensive friendship and cooperative relations between the two sides, albeit for a short time, were experienced between the Soviet Union and the Republic of Turkey. In the post-Cold War period, serious steps have been taken towards the transition from competition to cooperation in relations, especially since the 2000s. However, the downing of a Russian warplane (fighter jet) by Turkey on November 24, 2015, changed the course of relations and destroyed the environment of trust that started to strengthen between the two countries. The anti-Turkey stance that the Russian side displayed in its actions and discourses during the crisis period left deep marks on

^aDr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, aycantt@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 7.05.2021, Kabul Tarihi: 30.06.2021

the Russian public opinion thanks to the black propaganda carried out in the media. Despite the willingness of the Turkish and Russian governments to quickly improve relations after the letter of condolence from Ankara on June 27, 2016, the perception of Turkey in the Russian press remained cautious and skeptical. While the Russian government clearly stood by the legitimate government in Turkey against the coup attempt on July 15, 2016, the approaches of Russian media outlets/Russian broadcast and Russian experts differed.

Keywords: Turkish-Russian relations, plane crisis, July 15 coup attempt

Giriş

Osmanlı'dan günümüze beş yüz yıllık geçmişe sahip olan Türkiye-Rusya ilişkileri ağırlıklı olarak rekabet ve düşmanlık algısı çerçevesinde şekillenmiştir. İki taraf arasında ilk kapsamlı dostluk ve işbirliğine dayalı ilişkiler Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Rusya arasında yaşanmıştır. Türkiye ve Sovyet Rusya'yı birbirine yakınlaştıran işbirliği alanları ise ağırlıklı olarak ekonomi ve ticaret olmuştur. Fakat iki ülkenin ayrı bloklarda yer alması ve birbirine karşı derin güvensizliklere sahip olmaları siyasi ilişkilerin ekonomik ve ticari alanlarda gerçekleştirilen işbirliğine paralel düzeyde geliştirilmesini engellemiştir. Buna bağlı olarak da bu dönemde işbirliği/yakınlaşmalar konjonktüre bağlı olarak kısa süreli olmuştur. (Çopuroğlu & Karpuzcu, 2017, ss. 467-468)

Soğuk Savaş sonrası süreçte özellikle 2000'li yıllardan itibaren Türkiye-Rusya Federasyonu ilişkileri ekonomi ve ticaret alanlarında gelişen işbirliğinin öncülüğünde önemli ölçüde ivme kazanmıştır. Bu dönemde özellikle 1 Mart 2001'de ABD askerlerinin Irak operasyonu için Türkiye topraklarında konuşlandırılması talebinin TBMM tarafından reddedilmesi, Türk hükümetinin Ağustos 2008'de yaşanan Rusya-Gürcistan savaşı sırasında ABD savaş gemilerinin Karadeniz'e çıkış talebi karşısında Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni titizlikle uygulaması, Rusya'nın Kırım'ı işgali ve Donbass'taki ayrılıkçıları desteklemesi karşısında AB tarafından uygulamaya konulan yaptırımlara Türkiye'nin katılmaması gibi hususlar Türk-Rus siyasi ilişkilerinin gelişiminde rol oynamıştır (Taşçı, 2019, ss. 93-94). Diğer taraftan bu dönemde tarihinde görülmemiş sıklıkta yaşanan karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler, iki devlet arasında kurulan Üst Düzey İşbirliği Konseyi, turizm, ticaret ve karma evlilikler sayesinde halklar arasında artan münasebetler ikili ilişkilerdeki yakınlaşmanın siyasi ve kültürel alanlara da yayılmasını sağlamıştır. Bu iyi tablo; bir yandan ilişkilerde yaşanan ivmeye istinaden iki ülke arasında "stratejik ortaklık" söylemlerinin dillendirilmesine, bir yandan da tarafların birbirlerine karşı yüzyıllardır besledikleri güvensizlik duygusunun ve önyargıların ötelenmesine imkân tanımıştır. Buna karşın iki ülkenin süreklilik arz eden bir çıkar ortaklığına sahip olmaması, aksine küresel ve bölgesel gelişmeler karşısında birbirinden farklı dış politika takip etmeleri ve çoğu konuda çıkar çatışmaları yaşamaları (Çopuroğlu & Karpuzcu, 2017, s. 466) Türkiye-Rusya Federasyonu ilişkilerindeki bu olumlu havayı zaman zaman krizlerle bölmüştür.

İki ülke arasındaki çıkar çatışmalarının gün yüzüne çıktığı kriz dönemlerinde özellikle Rusya'da resmi çevrelerden basın yayın organlarına, akademisyen ve uzmanlardan köşe yazarlarına kadar bir yelpazede Türkiye aleyhine söylemlerin ve kara propagandanın kuvvetlendiği gözlemlenmektedir. Bunun en yakın örneği 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye'nin Rusya'ya ait bir savaş uçağını düşürmesi

neticesinde yaşanan kriz dönemidir. Bu dönemde Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin başta olmak üzere üst düzey Rus bürokratlardan ve milletvekillerinden gelen Türkiye aleyhtarı söylemler, suçlamalar, iftiralar ve yaptırım uygulamaları krizi derinleştirmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki Rus hükümeti, bilhassa Erdoğan ve ailesi ile DAES arasında petrol alışverişi olduğuna ve Türkiye'nin DAES başta olmak üzere Suriye'deki teröristleri desteklediğine dair iddialarda bulunarak krize uluslararası bir boyut kazandırma çabası içine de girmiştir. Kriz dönemi hükümetten güç alan Rus basın yayın organları ise Türkiye aleyhine yürüttükleri kara propaganda faaliyetleri ile krizin Rus kamuoyuna sirayet etmesine neden olmuştur. Bütün bunlar ise 2000'lerin başından itibaren Rusya'da oluşan olumlu Türkiye algısına büyük ölçüde zarar vermiş, tarihi rekabet ve düşmanlık algısı ile güvensizlik duygusunun Rus hükümeti ve toplumunda yeniden nüksetmesine yol açmıştır.¹

Kriz dönemi Rus basınında ve kamuoyunda oluşan bu Türkiye karşıtı tutum, kriz sonrası dönemde de kendisini göstermeye devam etmiştir. Öyle ki Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 27 Haziran 2016'da Rus pilotun ailesi için Putin'e yazdığı taziye mektubunun Kremlin tarafından özür maiyetinde mesaj olarak kabul edilmesi ve hemen ardından ilişkilerde normalleşme sürecine geçilmesine rağmen bu olumlu durum Rus basın yayın organlarına, dolayısıyla da onun etkisi altındaki Rus kamuoyuna aynı hızla sirayet etmemiştir. Aksine Rus medyası ve Rus uzmanların Türkiye'ye yönelik tavırları genel itibarıyla kriz dönemindeki devamı niteliğinde olmuştur. 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de yaşanan darbe girişimi karşısında Rus resmi makamları ile basın-yayın organlarının yaklaşımları arasındaki fark, buna açık bir örnek teşkil etmektedir.

Türkiye'de 15 Temmuz darbe girişiminin Batı'daki yansımalarını devlet görevlileri ve basın-yayın organları üzerinden inceleyen münferit akademik çalışmalar kaleme alınmıştır. Bu çalışmalarda darbe girişiminin yaşandığı 15 Temmuz gecesi ve sonrasındaki süreçte Batılı ülkelerden gelen resmi açıklamalar ve ana akım medyada yer alan haber ve yorumlar verilerek değerlendirilmiştir. Akademik çalışmaların dışında kimi Türkçe haber ajansları ve gazetelerde kronolojik olarak Batı'dan gelen açıklamalar, haber başlıkları ve yorumlar paylaşılmıştır. 15 Temmuz darbe girişiminin Rusya'daki yansımalarına dair ise İlyas Kemaloğlu'nun kaleme aldığı konferans metni dışında toplu bir çalışma mevcut değildir. Kemaloğlu'nun "15 Temmuz Darbe Girişimi'nin Rusya'daki Yansımaları" başlıklı söz konusu bildiri metninde örneklere yer verilmeden Rus yönetiminin ve basınının darbe girişimine yaklaşımı, bunun arka planındaki sebepler ve Rusya'daki Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) algısı ve varlığından bahsedilmiştir (Kemaloğlu, 2016).

Bu çalışmada 24 Kasım 2015'ten 27 Haziran 2016'ya kadar süren Türk-Rus krizinin gölgesinde Rusya resmi mercileri ile Rus basın organları ve Rus uzmanların 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de yaşanan darbe girişimine yaklaşımları örnekler üzerinden incelenecektir. Bu kapsamda kıyaslamaya

¹ Merkezi Moskova'da bulunan kamuoyu yoklaması şirketi Levada'nın 20-23 Mayıs 2016 tarihleri arasında 2 bin 400 kişi arasında yaptığı anketin sonuçları bunun en somut kanıtlarından biridir. Rusya'ya müttefik ve düşman ülkelerin sorulduğu anket, 2006 yılından beri Türkiye'yi ülkeleri için düşman olarak gören Rusların sayısı %1 iken bu sayının kriz sonrasında %29'a yükseldiğini göstermiştir (Levada-Center, 2016). Buna göre Rusya'da artık her üç kişiden birinin Türkiye'yi "düşman" ülke olarak gördüğü sonucu ortaya çıkmıştır (Hürriyet, 2016). Yine devlete ait Rusya Kamuoyu Araştırmaları Merkezi (VTsIOM)'nin Aralık 2015 ve Şubat 2016 tarihlerinde gerçekleştirdiği anketler de Rus halkının büyük çoğunluğunun Türkiye'ye karşı uygulanan yaptırımları desteklediğini göstermiştir (Interfax, 2015)(RBC, 2016).

imkân tanımak için öncelikle 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasındaki süreç karşısında Batılı ülkelerden (buradan kasıt ABD ve AB'dir) devlet adamları, siyasiler ve uzmanların yaptıkları açıklama ve yorumlar ile Batılı medya kuruluşlarının konuya yaklaşımlarından örnekler verilecektir. Ardından Rus hükümet yetkililerinin yaptıkları resmi açıklamalar ile Rus medyası ve sosyal medyada paylaşılan haber ve yorumlara değinilerek değerlendirmelerde bulunulacaktır. Bu yönleriyle çalışma içerik bakımından Kemaloğlu'nun makalesinden ayrılmaktadır.

Çalışmada 15 Temmuz darbe girişiminin Batı'daki yansımaları, ekseriyetle konuyla ilgili Türkçe literatürdeki akademik çalışmalardan, münferit Türk ve yabancı basın-yayın organları ile Avrupa Birliği resmi internet sitelerindeki paylaşımlardan faydalanılarak yazılmıştır. Darbe girişiminin Rusya'daki yansımaları ise büyük oranda internet haber kaynaklarından ve video kayıtlarından istifade edilerek kaleme alınmıştır. Bu haliyle çalışmanın amacı; Batı ile kıyasa imkân tanıyacak şekilde 15 Temmuz darbe girişimine karşı Rus yönetimi ile medyasının yaklaşım farkını örneklerle incelemek, bu suretle Rusya'daki Türkiye algısını ortaya koymaktır.

A. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ ve BATILI ÜLKELER

15 Temmuz 2016 tarihinde saat 22:00 sularında savaş uçaklarının Ankara semalarında alçak uçuş yapmaya başlaması ve İstanbul'da bir grup askerin Boğaziçi Köprüsü'nü tek yönlü trafiğe kapatmasıyla Türkiye'de meşru hükümete karşı darbe girişimi başladı. 23:10'da Başbakan Binali Yıldırım bir açıklamada bulunarak Türk ordusu içerisindeki bir grubun darbe girişiminde bulunduğunu duyurdu. Saat 00:37'de ise bir haber kanalına bağlanan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, olayları "silahlı güçler içerisindeki küçük bir azınlığın kalkışması" olarak nitelendirdi ve vatandaşların darbe girişimine karşı hükümete destek amaçlı sokağa çıkmalarını istedi. Marmaris'te tatilde bulunan Erdoğan, saat sabah 04:00 sularında İstanbul'a döndüğünde Atatürk Havalimanı'nda kendisini karşılayan kalabalığa konuşma yaptı. Bir saat sonra Cumhurbaşkanlığı'ndan yapılan açıklamayla tehlikenin devam ettiği duyuruldu ve vatandaşların bu tehlike karşısında sokaklarda durması çağrısında bulunuldu. 26 Temmuz sabahı 06:00 ile 08:00 saatleri arasında darbe girişiminde bulunan askerler teslim alındı. Saat 09:00'a doğru rehin durumundaki Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar kurtarıldı. Sabahın bu saatlerinden itibaren de günlük yaşama kısmen geri dönüldü. Saat 11:00 civarında ise darbe girişiminin öne geçildiği resmi olarak duyuruldu (CNN Türk, 2016b).

15 Temmuz günü gece saatlerinde gerek ordunun esas kısmının darbe girişimine destek vermemesi, gerekse Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısı üzerine sokaklara çıkan halkın Türkiye tarihinde ilk kez bir darbeye karşı direnişe geçmesi neticesinde tehlike önemli ölçüde atlatıldı. Fakat bütün bunların yaşandığı sırada Türk hükümetinin ve kamuoyunun dikkati bir yandan darbe girişimi karşısında dünyadan gelecek tepkilerdeydi. Nitekim darbe girişimine karşı Türkiye'deki meşru hükümete gösterilecek uluslararası destek yurt içindeki demokrasi mücadelesi için önem arz etmekteydi. Bu noktada bilhassa uzun süredir Türkiye aleyhine politikalar takip etmekte olan ABD ve AB ülkelerinin yaklaşımı merak konusu oldu.

1. ABD ve AB'den Gelen İlk Resmi Açıklamalar

Darbe girişimi karşısında tepkisi merak edilen ülkelerin başında Fethullahçı Terör Örgütü'nün (FETÖ) elebaşına 1999 yılından beri ev sahipliği yapan ve bundan önceki darbelerin organizasyonunda pay sahibi olduğuna dair kayda değer emareler bulunan ABD gelmekteydi. ABD'den darbe girişimine dair ilk açıklama, o sıra Moskova ziyaretinde bulunan dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'den geldi. Kerry, Rus mevkidaşı Sergey Lavrov ile darbe girişiminin ilk saatlerine denk gelen ortak basın toplantısında Türkiye'de olan bitenle ilgili henüz elinde bir bilgi olmaması gerekçesiyle yorumda bulunmak istemedi. Bunun yerine Türkiye'de istikrar, barış ve devamlılığın sağlanması temennisini dile getirmekle yetindi. Ankara'da Kerry'nin bu ifadeleri darbe girişimine karşı net bir tavır yansıtmadığı için tepkiye neden oldu (BBC, 2021).

Olayların başlangıcından dört saat sonra, darbenin başarısız olacağına anlaşılmasının ardından Beyaz Saray resmi Twitter hesabında Türkiye'deki tüm tarafların demokratik yollardan seçilmiş Türkiye hükûmetini desteklemesi gerektiğine dair paylaşım geldi (Batı Raporu, 2016b; Financial Express, 2016). 16 Temmuz sabah 08:00 sularında ise John Kerry, ABD'nin demokratik yollarla seçilen hükümeti desteklediği açıklamasında bulundu (RIA, 2016) (RIA, 2016). Şunu da belirtmek gerekir ki Kerry, aynı gün Lüksemburg'da yaptığı basın toplantısında darbenin çok parlak planlanmış ve uygulanmış gibi durmadığını, fakat tüm gerçekler ortaya çıkana dek yargıda bulunmaktan kaçınmak gerektiğini belirtti (Batı Raporu, 2016a). ABD'den meşru hükümete desteğini belirten açıklamanın dört saat gecikmeli, yani darbe girişiminin bertaraf edilmesinin ardından gelmesi Türkiye'de eleştirilere ve ABD'nin darbe girişiminin sonucunu beklediği yönünde şüpheye neden oldu (AA, 2016b). Diğer taraftan ABD'den darbe girişimini kınayan ilk resmi açıklama ise ancak 18 Temmuz günü Beyaz Saray Basın Sözcüsü Josh Earnes tarafından düzenlenen basın toplantısında dile getirildi (Batı Raporu, 2016d).

19 Temmuz 2016 tarihinde ABD Başkanı Obama ile Cumhurbaşkanı Erdoğan arasında telefon görüşmesi gerçekleşti. Görüşmede Obama, meşru yollarla seçilmiş hükümeti cebren yıkmayı amaçlayan darbe girişimini kınadıklarını ve Türkiye'de demokrasiyi desteklediklerini belirtti (TCCB, 2016). Obama ayrıca darbe soruşturmasında Türkiye'ye her türlü yardımda bulunabileceklerini, ancak demokratik değerlere uyulmasını istediğini dile getirdi (BBC, 2016b). Darbe girişiminden sonra Obama ile Erdoğan'ın ilk yüz yüze görüşmesi ise 4 Eylül 2016 tarihinde G-20 Liderler Zirvesi sırasında gerçekleşti. Görüşmede Erdoğan, darbe girişimi sonrası Başkan Obama ile yaptığı telefon konuşmasını hatırlatarak, darbe girişimi karşısında Obama'nın verdiği destek için teşekkür etti (Sputnik, 2016a).

ABD'den Türkiye'ye ilk üst düzey ziyaret, darbe girişiminden 16 gün sonra, 1 Ağustos 2016 tarihinde ABD Genelkurmay Başkanı General Joseph Dunford tarafından gerçekleştirildi (DW, 2016c). Ardından darbe girişiminden bir buçuk ay sonra, 24 Ağustos 2016'da dönemin ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden Türkiye'ye resmi ziyarette bulundu. Biden, Erdoğan ile düzenlenen ortak basın toplantısında darbe girişiminin hemen ardından Türkiye'ye gelmemesiyle ilgili özür diledi ve bundan duyduğu üzüntüyü dile getirdi (CNN Türk, 2016a).

Uzun süredir Türkiye'ye karşı olumsuz istikamette politika sergileyen AB'nin önde gelen ülkeleri 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında da bu tavırlarını değiştirmediler. İlk etapta bekle-gör politikası

çerçevesinde darbe girişimine karşı açıklama yapmakta aceleci davranmayan bu AB ülkeleri ve kurumları, ancak darbe girişiminin bertaraf edilmesinin ardından yayınladıkları mesajlarla Türkiye'deki meşru hükümete desteklerini bildirdi (Kakışım & Erdoğan, 2018, s. 409).

Darbe girişiminin bastırılmasının ardından AB'den ilk açıklama 16 Temmuz 2016'da AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve AB Komisyonu Başkan Yardımcısı Federica Mogherini ile Genişleme ve Komşuluk Politikasından sorumlu AB Komiseri Johannes Hahn'dan geldi. Mogherini ve Hahn, 15 Temmuz darbe girişimini kınadıkları ortak açıklamalarında Türkiye'de anayasal düzene hızlı bir şekilde geri dönülmesi ve ülkede hukukun üstünlüğü ile temel hak ve özgürlüklerin hâkim kılınması konusundaki gerekliliği vurguladılar (European Commission, 2016).

16 Temmuz 2016 tarihinde gün içerisinde İngiltere Dışişleri Bakanı Boris Johnson (Batı Raporu, 2016c), Fransa Dışişleri Bakanı Jean-Marc Ayrault, AGİT Başkanı Frank-Walter Steinmeier ve AGİT Genel Sekreteri Lamberto Zannier, Almanya Başbakanı Angela Merkel, İtalya Başbakanı Matteo Renzi, İspanya Dışişleri Bakanı, İtalya Başbakanı Matteo Renzi, Belçika Başbakanı Charles Michel gibi Batılı liderlerden darbe girişimine dair kınama mesajları geldi (Dünya, 2016). Demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel insan hakları ve özgürlükler vurgusu, mesajların ortak özelliği niteliğindedir (RİA, 2016c, 2016d, 2016e, 2016g).

Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere Batılı devlet adamları, her ne kadar Türkiye'deki meşru iktidarı destekler nitelikte darbe karşıtı söylemlerde bulunmuşlarsa da tavırlarını darbe girişiminin bastırılmasından sonra ortaya koymaları ve açıklamalarındaki demokrasi ve insan hakları vurgularıyla FETÖ mensuplarının akıbeti konusunda sergiledikleri kaygı nedeniyle samimiyetsiz bir algı oluşturdular. Diğer taraftan bunların dışında ABD ve AB'den Batı'nın darbe karşısındaki yaklaşımını daha samimi şekilde ortaya koyan açıklamalar, yorumlar ve eylemler de geldi.

2. ABD ve AB'den Gelen Meşru İktidar Karşısı, Darbe Destekçisi Yaklaşımlar

Darbe girişiminin önlenmesinin ardından AB'den gelen kınama mesajlarının yanı sıra Cumhurbaşkanı Erdoğan özelinde meşru hükümeti suçlayıcı ve FETÖ üyelerine karşı bundan sonra alınacak önlemler konusunda uyarı içerikli açıklamalar da yapıldı. Bu açıklamalardan bazıları ise darbeyi destekleyen ifadeler içermekteydi. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecek olan Rus basın yayın organlarının darbe girişimine dair yer verdiği haber ve yorumların Batı'dakiler ile kıyaslanmasına imkan tanımak için bunlardan bahsetmek faydalı olacaktır.

Batı'dan gelen darbe yanlısı ve Erdoğan özelinde Türkiye'deki meşru hükümet karşıtı yaklaşımlar arasında Amerikan ordusunun istihbaratçı subaylarından emekli Yarbay Ralph Peters'in *Fox News* televizyonunda yaptığı yorum kayda değer örneklerden biridir. Peters, yaptığı yorumda darbe girişimini Türkiye'yi İslami diktatörlük olmaktan kurtaracak son şans olarak değerlendirmiş, darbe girişiminin bastırılmasının ardından ise İslamcıların kazandığını, kendilerinin ise kaybettiğini ima etmiştir (Ataman & Shkurti, 2016). 16 Temmuz günü akşam saatlerinde Avrupa Parlamentosu'nun ikinci büyük grubu olan Sosyalistler ve Demokratlar Grubu Başkanı Gianni Pittella ise Türkiye'deki darbe girişimini kınadığı açıklamasında buna Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "antidemokratik eğilimlerinin" sebep olduğu imasında bulunarak bir yerde darbecilerin eylemini gerekçelendirmiş ve yaşananlardan ötürü Erdoğan'ı suçlamıştır (RİA, 2016n).

17 Temmuzda Fransa Dışişleri Bakanı Jean-Marc Ayrault'un, 18 Temmuz 2016'da ise yaptıkları ortak basın açıklamasında John Kerry ve Federica Mogherini'nin Türkiye'deki durumla ilgili değerlendirmeleri yine Batı'nın darbe karşısındaki ikircikli tutumunu ortaya koyması bakımından dikkate değerdir. Ayrault, verdiği demeçte Türkiye'deki başarısız darbe girişimi sonrası FETÖ mensuplarının tutuklanmaları ve devlet görevlerinden uzaklaştırılmalarını "baskı" olarak nitelendirerek Erdoğan'ı eleştirmiştir (RİA, 2016p). Kerry ve Mogherini de yaptıkları açıklamada önce Türkiye'de FETÖ mensuplarına karşı başlatılan operasyonlara ve tutuklamalara dair duydukları endişeyi dile getirdikten sonra demokrasi ve temel hak ve özgürlüklere vurguda bulunmuş ve demokrasinin NATO üyeliğinin beş temel şartından biri olduğunu hatırlatmışlardır. Onların bu yorumu ise Batı medyasına Türkiye'nin NATO'dan atılmakla tehdit edildiği şeklinde yansdı (Birdal, 2016; DW, 2016b).

17 Temmuz 2016'da AB Komisyonu Üyesi Günther Oettinger, *Welt am Sonntag* gazetesine verdiği demeçte darbecilerin suçlu olduğunu, fakat terörist olmadıklarını ifade ederek Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı başarısız darbe girişimini Türkiye'deki demokratik temel hakları daha da kısıtlamak için kullanmaması, aksi halde Avrupa Birliği ve NATO'nun temsil ettiği değerlerden daha da uzaklaşacağı yönünde uyardı. Haberi paylaşan Alman uluslararası medya kuruluşu *Deutsche Welle* ise haber metninin sonunda Türkiye'de o güne kadar kaç devlet memurunun tutuklandığını vurgulayarak Oettinger'in endişelerini okuyucular nezdinde haklı göstermeye çalıştı (DW, 2016a). Dolayısıyla Oettinger ve onun demecini paylaşan iki Alman gazetesi darbe girişiminden ziyade darbecilerin akıbeti konusunda daha çok endişe duyduklarını göstermiş oldu.

Avusturya, 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında Erdoğan özelinde Türkiye'deki meşru hükümete aşıktan gösterdiği düşmanca tavır ile bir nevi Batı'nın pozisyonunu en açık şekilde yansıtan ülke oldu. Avusturya düşmanca tavrını ilk başta ülkede 15 Temmuz darbe girişimine karşı protesto eylemlerinde bulunan Türk asıllı Avusturya vatandaşlarının Türkiye'deki meşru hükümete destek amaçlı evlerine ve balkonlarına Türk bayrağı asmalarını yasaklayarak gösterdi. Avusturya Dışişleri ve Entegrasyon Bakanı Sebastian Kurz ise devlet televizyonu *ORF*'ye yaptığı açıklamada darbe karşıtı gösterilere katılan Türkiye kökenli vatandaşları eleştirerek onların Avusturya'ya karşı sadık tutum göstermeleri gerektiğini ve Erdoğan taraftarlarının ülkeyi terk etmekte serbest olduklarını ifade etti. Bununla birlikte ülkede Türkiye karşıtı kara propaganda faaliyetleri yürütülmeye başlandı. Türkiye'ye karşı düşmanca söylemlerini devam ettiren başta Kurz ve Avusturya Savunma Bakanı Hans-Peter Doskozil olmak üzere çeşitli üst düzey bürokratlar ve siyasetçiler Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin durdurulması konusunda fikir beyanında bulundular (AA, 2016a; Sputnik, 2016b).

FETÖ terör örgütüne karşı hızlı ve etkili mücadele yürütülebilmesi için 21 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de olağanüstü hal ilan edilmesi Batı'da insan hakları ve temel hak ve özgürlüklerin ihlali şeklinde değerlendirildi (EEAS, 2016; Kakışım & Erdoğan, 2018, s. 411). Türk hükümetinin OHAL kararı karşısında en sert tavır yine Avusturya'dan geldi. Avusturya, OHAL ilanına tepki olarak Türkiye Büyükelçisini Dışişleri Bakanlığı'na çağırdı. Dışişleri Bakanı Sebastian Kurz, bununla ilgili olarak Türk Büyükelçisinin çağırılma sebebini Türk yönetiminin gittikçe otoriter hale gelmesinden duydukları endişe ve ülkenin hangi yönde ilerlediğine açıklık getirme isteği şeklinde belirtti. Kurz ayrıca darbe girişimi sonrası FETÖ mensuplarına karşı başlatılan tasfiye sürecinin kabul edilemez olduğunu ve darbe

girişiminin hükümete böyle bir hak vermediğini ifade etti (Cumhuriyet, 2016). OHAL ilanı sonrası bilhassa ABD'nin en önemli askeri yetkililerinden ABD Merkez Komutanlığı (CENTCOM) Komutanı Joseph Votel'in darbeci askerlerin tutuklanmasına karşı yaptığı açıklaması oldukça önemliydi. Nitekim Votel bu açıklamasında tutuklanan darbeci subayların kendi müttefikleri ve muhatapları olduğunu, bundan sonra Türk silahlı kuvvetleri içinde muhatap bulmama endişesi duyduklarını ifade etmişti (Ataman & Shkurti, 2016, s. 63).

Batılı devlet adamları ve siyasetçilerin darbe girişimi ve sonrası süreç için daha samimi şekilde ortaya koydukları bu söylem ve yaklaşımlar, aslında devlet kademelerinden ilk resmi açıklamaların neden gecikmeli ve ikircikli ifadelerle geldiğine ışık tutmuştur. Darbe girişimi karşısındaki aynı samimi yaklaşım Batı medyası tarafından da sergilenmiştir.

3. ABD ve AB Medyasının 15 Temmuz Darbe Girişimine Yaklaşımı

Batı medyasının 15 Temmuz darbe girişimine yaklaşımı Batılı devlet adamlarının, siyasilerin ve uzmanların fikir ve yorumlarıyla tamamen paralel bir çizgide oldu. Batı medyası, konuyla ilgili paylaştıkları haber ve yorumlarda darbecileri savunan söylemlere yer verdiği gibi darbenin başarısız olmasının ardından ülkedeki durumun daha da kötüye gittiği yönünde kamuoyunda bir algı oluşturma çalıştı. ABD ve AB ülkelerindeki FETÖ mensubu sivil toplum kuruluşları ile akademisyen ve gazeteciler de buna hizmet ettiler. (Kakışım & Erdoğan, 2018, ss. 410-411).

Giriş bölümünde de belirtildiği üzere 15 Temmuz darbe girişimine dair ülkemizde Batılı basın paylaştığı haber ve yorumları inceleyip değerlendiren çok sayıda akademik çalışma kaleme alınmıştır. Bunlar içerisinde Muhittin Ataman ve Gloria Shkurti (Ataman & Shkurti, 2016), Cemal Kakışım ve Seven Erdoğan (Kakışım & Erdoğan, 2018), M. Zeki Duman (Duman, 2018), Mustafa Kaya (Kaya, 2020), Muhammed Mücahid Dalkılıç (Dalkılıç, 2020), Gökhan Bozbaş (Bozbaş, 2016), Ali Balcı ve Yıldırım Turan (Balcı & Turan, 2017) tarafından yayınlanmış yedi makale ile SETA'nın 2017 tarihli raporu (SETA, 2017) ve İdris Kardaş'ın Sabah gazetesi için kaleme aldığı 12 Temmuz 2017 tarihli yazı (Kardaş, 2017) ön plana çıkmaktadır. Söz konusu çalışmalar incelendiğinde Amerika, İngiltere, Almanya, Avusturya, İtalya, İsveç, Norveç ve Yunanistan basınında 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasındaki süreçle ilgili paylaşılan haber ve yorumların benzer ifadelerle aynı bakış açısı ve yaklaşımı yansıttığı görülmektedir.²

15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında Türk hükümeti tarafından alınan önlemler hakkında genel olarak Batı basınının paylaştığı haber ve yorumları; Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne, darbe girişimi sonrası hükümetin aldığı önlem ve tedbirlere, halkın darbe karşısındaki tutumuna ve Fethullah Gülen'e bakış açısı şeklinde beş kısımda değerlendirmek mümkün. Öncelikli olarak tüm Batılı medya kuruluşlarının darbe girişiminin merkezine aldıkları Erdoğan ile ilgili tanımlamalarında "İslamcı", "dindar", "muhafazakâr", "baskıcı", "otoriter", "diktatör", "tiran", "mutlak güç sahibi" gibi ifadeler ön plana çıkmaktadır. Bu tanımlara istinaden de darbe girişiminin sebebi

² Zikredilen çalışmalarda Amerikan CNN International, Los Angeles Times, Wall Street Journal, Washington Post, Huffington Post, The New York Times, Foreign Affairs, Fox News; İngiliz BBC, Reuters, The Guardian, Daily Mail, The Telegraph, The Mirror, The Sun, Financial Times, The Independent, The Economist; Alman Der Spiegel, Die Welt, Welt Am Sonntag, Berliner Zeitung, ARD, Bild, Focus, N-TV, Der Spiegel; İtalyan ANSA, Il Sussidiario; Avusturya menşei Die Presse; İsveç gazetesi Expressen; Norveç gazetesi Bergens Tidende; Yunan gazetelerinden Naftemboriki, Makeleio, Kathimerini, Paratiritis gibi yayın kuruluşlarında paylaşılan haber yorumlar incelenip değerlendirilmiştir.

Erdoğan ve onun uyguladığı otoriter yöntemler gösterilmiştir. Öyle ki “diktatörlaşerek yönetimi gittikçe otoriter hale getiren, demokrasiden uzaklaşan ve laik değerlere zarar veren” Erdoğan, kendisine karşı bilhassa orduda memnuniyetsizliği arttırmış, bu da neticede ordunun ülkedeki gidişata müdahale etmesine yol açmıştı. Darbeyi meşrulaştırma eğilimindeki bu yorumlar Batı medyasının Türk ordusu hakkındaki tanımlamalarıyla kuvvetlendirilmiştir. Nitekim Türk Silahlı Kuvvetlerini Atatürk ilkelerinin ve modern laik Türkiye’nin koruyucusu olarak nitelendiren Batı medyası, üstlendiği bu misyon sebebiyle ordunun zaman zaman ulusal politikaya müdahalelerde bulunduğunu vurgulamış, dolayısıyla darbe geleneğine sahip Türkiye’de 15 Temmuz darbe girişimini demokrasiyi muhafaza etmek için İslamcılara karşı askeri müdahale olarak kamuoyuna yansıtmıştır.

15 Temmuz sonrası Türk hükümetinin aldığı önlemler ve OHAL uygulaması kapsamında FETÖ mensuplarının tutuklanması, ordu, emniyet teşkilatı ve diğer devlet kurumlarından ihraç edilmesi, FETÖ’ye ait gazete, televizyon ve eğitim kuruluşlarının kapatılması Batı medyasında darbe girişiminin kendisinden daha geniş yer almıştır. Bu süreçte yaşananlar ve alınan kararlar, hakkındaki nitelendirmelere paralel şekilde Erdoğan’ın gücünü artırmaya, konumunu sağlamlaştırmaya, muhalefeti sindirmeye yönelik keyfi hamleleri olarak değerlendirilmiştir. FETÖ mensuplarının devlet kurumlarından tasfiyesini “cadı avı”, “karşı darbe” vb. ifadelerle haberleştiren ve her seferinde “hükümet karşıtı” “binlerce” kişinin tutuklandığının altını çizen Batı basını, bütün bu süreci darbe sonrası Erdoğan tarafından Türkiye’de İslamcı ve otoriter baskı rejiminin kuruluşu şeklinde lanse etmiştir. Bu bakış açısıyla yapılan yorumlarda 15 Temmuz darbe girişimi Türkiye’de demokrasiyi kurtarma uğruna yapılmış meşru bir eylem olarak gösterilmiş, bunun akamete uğraması neticesinde ise ülkede demokrasinin aleyhine bir durumun ortaya çıktığı iddia edilmiştir. Verilen haberlerde Türkiye’de FETÖ operasyonları kapsamında tutuklanan kişilerin itham edildikleri suçlara değinilmeyip mesleklerinin ön plana çıkarılması (SETA, 2017) ile de bu iddia desteklenmeye çalışılmıştır. Bunların yanı sıra kimi Batılı yayın kuruluşlarında, söz konusu tasfiyeleri darbe girişiminin alışıla gelmişin dışında gerçekleştirilmiş ve başarısızlıkla sonuçlanmış olması ile birlikte değerlendirerek 15 Temmuz gecesi yaşananları “Erdoğan rejimi tarafından sahnelenmiş” bir senaryo olduğunu savunan komplo teorilerine de yer verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez 15 Temmuz gecesi halkın her kesiminden insan sokaklara çıkıp darbe girişimine ve darbecilere karşı direniş göstermiş ve darbenin öne geçilmesinde rol oynamıştır. Fakat Türk milletinin seçimle başa gelmiş meşru iktidara, dolayısıyla da demokrasiye bu şekilde sahip çıkması, sürekli demokrasi vurgusu yapan Batı tarafından hak ettiği değeri görmemiştir. Batılı ülkelerin 15 Temmuz gecesi Türk halkının gösterdiği cesaret ve sonrasında haftalarca meydanlarda tuttuğu demokrasi nöbetlerine karşı yaklaşımına basın yayın kuruluşları ayna tutmuştur. Batı medyasında darbecilere karşı sokaklara çıkan insanlar “Erdoğan taraftarları” olarak tanıtılarak asıl meselenin demokrasi olmadığı algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Bazı yayın organlarında bu insanların “koyun” ve “iradesiz gruplar olarak” olarak nitelendirildiği hakaret içerikli yorumlara da yer verildiği görülmüştür. Paylaşılan haber ve yazılardaki en temel ortak özellik ise darbe gecesi ve sonrasındaki demokrasi mitinglerine dair verilen fotoğraflar ve alıntılanan sloganlar olmuştur. Bu paylaşımlarda; tutuklanan, şiddete maruz kalan veya yaralı askerler ile meydanlarda toplanan insanlar arasında İslami

kılık kıyafete sahip kişilerin fotoğrafları kullanılırken atılan sloganlardan sadece İslami niteliktekiler verilmiştir.

Son olarak Batı medyasının kamuoyu nezdinde yaratmaya çalıştığı Fethullah Gülen imajı da yine Batı'nın 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasındaki sürece bakış açısını yansıtmaya bakımdan önemlidir. Neredeyse paylaşılan tüm haber ve yorumlarda Gülen; milyonlarca destekçisi olan gönüllü sürgündeki yaşlı, demokrasiyi ve seküler kurumları destekleyen, ılımlı İslam hareketini savunan münzevi bir din adamı – vaiz olarak betimlenmektedir. Kimi gazetelerde yer verilen Gülen ile yapılmış röportajlarda ise Erdoğan'ı hedef alan soru ve cevaplar dikkat çekmektedir. Bu haliyle darbe girişiminin arkasındaki Gülen ve hareketi masum, alakasız gösterilmeye çalışılarak darbe girişimi ve sonrasındaki sürece dair Batı'daki genel yaklaşım ve iddialar desteklenmiştir.

Bu haliyle 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasına dair Batı medyasında yer alan bütün haber ve yorumlar incelendiğinde; bunların hepsinin Erdoğan hakkındaki tanımlamalarda ve ona karşı düşmanlıkta birleştikleri, darbe girişiminin tek suçlusunu olarak onu işaret ettikleri, darbenin başarısız oluşunu Türkiye açısından olumsuz değerlendirdikleri ve buna istinaden de darbe girişimini meşru bir eylem olarak göstermeye çalıştıkları görülmektedir. Batı'nın resmi makam ve kurumları ile medyasının 15 Temmuz darbe girişimi karşısında sergilediği tavır ve yaklaşım böyleyken Türk kamuoyunun gözlerini çevirdiği bir başka taraf kısa bir süre evvel sona eren kriz sonrası ilişkilerin hızla normalleştirilmeye başlandığı Rusya oldu.

B. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ ve RUSYA

Batılı devletlerin yanı sıra 15 Temmuz darbe girişimi karşısında nasıl bir yaklaşım sergileyeceği merak edilen bir başka ülke Rusya Federasyonu oldu. Kısa bir süre öncesine kadar Türkiye'ye karşı yaptırım uygulayan ve hem kendi hem de dünya kamuoyu önünde kara propaganda faaliyetleri yürüten Rusya'nın 15 Temmuz darbe girişimi karşısında sergileyeceği yaklaşım, Batı'nın yarattığı hayal kırıklığı da göz önünde bulundurulduğunda Türk hükümeti ve kamuoyu tarafından önemli görüldü ve merak uyandırdı.

1. Rusya'dan Gelen İlk Resmi Açıklamalar

Rusya ile yedi aylık krize son veren Erdoğan'ın taziye mesajından 19 gün sonra, 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de FETÖ tarafından askeri darbe girişimi gerçekleştirildi. Darbe girişimi haberlerinin ardından Kremlin'den çeşitli açıklamalarda bulunuldu. Yapılan açıklamalarda kullanılan dil temkinli ve ortadaydı. İlk açıklama, darbe girişiminin olduğu gece Moskova'da bir araya gelen ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ile Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un saat 24:00 sularında düzenledikleri basın toplantısında geldi. Lavrov, mevkidaşı Kerry'den farksız bir şekilde konuyla ilgili tarafsız bir açıklamada bulunarak kan dökülmemesi ve sorunların anayasal zeminde çözülmesi temennisinde bulundu (MİD Rossii, 2016a).

Beyaz Saray'ın resmi Twitter hesabında yayınladığı Türk hükümetine destek mesajıyla neredeyse eş zamanda, gece ikiye doğru Kremlin sözcüsü Dmitriy Peskov bir açıklamada bulundu. Peskov, yaptığı açıklamada Türkiye'nin önemli bölgesel bir güç olduğunun ve bu ülkedeki istikrarın doğrudan bölgeyi

etkilediğinin altını çizerek, bu sebeplerden ötürü Rusya'nın Türkiye'de yaşanmakta olan olayların biran evvel yasal çerçevede sona ermesini ve ülkenin istikrara kavuşmasını istediklerini belirtti. (İnterfax, 2016) (RİA, 2016j). Anlaşılacağı üzere bu açıklama, Rus yönetiminin henüz Türkiye'deki durumun analiziyle meşgul olduğuna ve net bir açıklama için beklendiğine işaret etmekteydi. Nitekim Rusya'dan net tavra sahip resmî açıklama, Türkiye'deki darbe girişiminin ordunun tamamının değil, ordu içerisindeki bir örgütün organize ettiği anlaşıldıktan sonra geldi (Kemaloğlu, 2016, s. 2).

16 Temmuz günü gündüz saat 11:20'de Rusya Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada; bölgedeki terör tehdidi ve silahlı çatışma göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan gerginliğin küresel ve bölgesel istikrar için yüksek tehlike oluşturduğu belirtildi ve ülkede iktidar ile halkın sorunları şiddete başvurmadan anayasal düzen çerçevesinde çözmesi çağrısında bulunuldu. Bununla birlikte açıklamada Moskova'nın, Türkiye'de yasal yollardan seçilmiş olan hükümet ile iki ülke halkının yararına yapıcı çalışmada bulunmaya ve terörizm gibi uluslararası problemlerin bertaraf edilmesinde işbirliği yapmaya hazır olduğu mesajı verildi (MİD Rossii, 2016b). Aynı gün içerisinde Rusya Devlet Başkanı Putin, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı aradı. Başsağlığı ve geçmiş olsun dileklerini içeren görüşmede Putin, Rusya'nın herhangi bir ülkede mevcut yönetimin kuvvet kullanılarak, anayasaya aykırı davranışlarla değiştirilmesine katıyetle karşı olduğu, Türkiye'de anayasal düzenin ve asayişin biran önce sağlanmasını dilediğini belirtti. İki lider, 29 Haziran'daki telefon görüşmesinde Ağustos ayının ilk haftasında buluşmak üzere aldıkları kararı yinelediler. (Kremlin, 2016). 9 Ağustos 2016'da Petersburg'daki Konstantin Sarayı'nın Yunan Misafir Odası'nda Erdoğan ile yaptığı kriz sonrası ilk yüz yüze görüşmede Putin, darbe girişimi sırasında Erdoğan'ı ilk arayan liderlerden biri olduğunu belirtti ve telefon görüşmesindeki destek içerikli sözlerini yineledi. Erdoğan ise darbe girişiminin akabinde Putin'in kendisini aramasından duyduğu memnuniyeti belirtti (BBC, 2016c; RİA, 2016s).

16 Temmuz günü Putin ile Erdoğan arasında Rusya'nın inisiyatifiyle gerçekleşen telefon görüşmesi Rus basını tarafından "Erdoğan'ı ilk arayan Putin oldu" başlığıyla haber edildi. Bu haber Türk basınına da yansdı (AA, 2016b; Hürriyet, 2016). Bundan birkaç ay sonra Başbakan Binali Yıldırım da Rus haber ajansı Tass için kaleme aldığı makalede, ilişkilerde yaşanan zorlu dönemin ardından Rusya'nın darbe sırasında Türkiye'ye yardım teklif eden ilk ülkeler arasında olduğunu, bunun Türkiye'de unutulmayacağını vurguladı (AA, 2016c). Diğer taraftan şunu da belirtmek gerekir ki darbe girişimini kınayıp Erdoğan'a destek mesajı yayımlayan ilk üst düzey isim olan Bosna Hersek Devlet Başkanlığı Konseyi Başkanı Bakir İzetbegoviç olurken 15 Temmuz sonrası Türkiye'ye ilk destek ziyareti Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından gerçekleştirildi (AA, 2016b). Fakat diğer iki liderden ziyade Türk siyasetinde ve basınında Putin'in ön plana çıkmasının sebebini, konjonktür gereği Rusya ile olan ilişkilerin Türk dış politikasında özel önem arz etmesi olarak yorumlamak mümkündür.

Genel olarak değerlendirildiğinde Rusya'dan gelen ilk resmi açıklamaların, darbe girişiminin seyri değişene kadar taraf belli etmeyen temkinli ifadelerden oluştuğu görülmektedir. Darbe girişiminin ordunun tümünden destek almadığının anlaşılması ve Erdoğan'ın çağrısı sonrası halkın sokaklara çıkmasıyla akamete uğraması neticesinde Moskova'dan daha net mesajlar gelmeye başlamıştır. Putin'in

Erdoğan'ı arayıp meşru hükümete destek bildiren ilk lider olması ise Rusya'yı 15 Temmuz darbe girişimi karşısındaki tavır bakımından diğer Batılı devletlerden net bir şekilde ayırmıştır.

Rus hükümetinin darbe girişimi karşısında sergilediği tavrın ve Türkiye'ye gösterdiği desteğin Batı'dan farklı oluşunu birkaç faktörle açıklamak mümkündür. Bunlardan ilki genel olarak gerek eski Sovyetler Birliği coğrafyasındaki "renkli devrimler", gerekse Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde cereyan eden "Arap baharı" olayları karşısında Rusya'nın göstermiş olduğu tavidir. Bütün bu hareketlerin arkasında Batı'nın olduğuna dair kuvvetli emareler, Rusya'nın aleyhine gördüğü darbeler karşısında bütüncül bir tepki geliştirmesine neden olmuştur. Bir diğer faktör Rus hükümetinin uçak krizi sonrası Türkiye ile olan ilişkilerinin biran evvel normalleşmesini ve eski seviyesine geri dönmelerini istemesidir. Darbe girişiminin arkasında FETÖ olarak adlandırılan yapının olması ise bir başka faktördür. Öyle ki Gülen hareketi Rusya'da 2002 yılında yasaklanmış ve 2008'de "aşırı örgüt" olarak nitelendirilmiştir.³ Bütün bunlar Kremlin'in resmî tutumunu belirlemiştir (Kemaloğlu, 2016, ss. 1-4).

Bunlara ek olarak darbe girişimi karşısında Türkiye'ye verdiği destek bakımından Rus hükümetini ABD ve AB hükümetlerinden ayıran bir başka önemli husus; yapılan açıklamalarda demokrasiyi, insan temel hak ve özgürlüklerini vurgulayan mesajlara yer vermemesiydi. Batı'nın Türkiye'de darbecilere karşı alınacak önlemler konusunda endişesine işaret eden bu ifadelerin Moskova'dan gelen açıklamalarda yer bulmamasına iki temel sebep gösterebiliriz. İlki, Rusya'nın bu ilkeler konusunda Batı gibi bir algıya sahip olmamasıdır. Diğer ise Batı'nın bu söylemlerle Rusya ve onunla yakın münasebetlere sahip ülkelerin içişlerine müdahalede bulunmaya çalışmasının Moskova'da yarattığı rahatsızlıktır. Diğer taraftan şunu da belirtmek gerekir ki, darbe girişiminin bertarafı sonrası Türk hükümetinin ordu ve güvenlik güçleri başta olmak üzere devlet kurumlarından FETÖ mensuplarını tasfiye etmeye başlaması, yukarıda da bahsedildiği üzere Rusya'daki FETÖ algısı sebebiyle Moskova'da rahatsızlık uyandıracak bir durum değildi. Nitekim bu tasfiyeler kapsamında Rus uçağını vuran pilotlar başta olmak üzere devlet kurumlarından uzaklaştırılanlar, yeri geldiğinde Türk-Rus ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilecek FETÖ mensuplarıydı.

Sebepleriyle birlikte belirtilen bütün bu hususlar çerçevesinde 15 Temmuz darbe girişimi karşısında Türkiye'ye verdiği destekte Rusya, tutum ve söylem bakımından Batılı devletlerden farklılık göstermiştir. Fakat Rusya'da Türkiye'deki darbe girişimine karşı söz konusu tutum ve söylemler bütünlükten uzak bir görünüm sergilemiştir.

2. Rusya'daki Çeşitli Siyasi Çevrelerin 15 Temmuz Darbe Girişimine Yaklaşımı

Rusya'da siyasi çevrelerin 15 Temmuz darbe girişimine dair yaklaşımları bazı istisnalar dışında genel itibarıyla aynı bakış açısıyla tezahür etmiştir. Vladimir Komoedov, Gennadiy Zyuganov, Vladimir Jirinovskiy, Anton Tsvetkov, Viktor Ozerov, Sergey Jeleznyak, Konstantin Kosaçev ve Aleksey Puşkov gibi simaların konuyla ilgili mesaj ve yorumları buna örnek teşkil etmektedir.

³ Söz konusu örgütün 1990'lı yıllarda Rusya'da yapılanması, 2000'li yıllarda Rusya'nın örgüte bakış açısının değişmesi ve 2002'de örgütün faaliyetlerinin Rusya'da yasaklanma sebebi hakkında ayrıntılı bilgi için bk.(Kemaloğlu, 2016, ss. 2-4)

Bunlardan Rusya Devlet Duması Savunma Komitesi Başkanı Amiral Vladimir Komoedov'un gazetecilere yaptığı değerlendirme, söz konusu genel bakış açısının çerçevesini çizmektedir. Komoedov, darbe girişiminin sebebini Erdoğan'ın otoriter yönetim anlayışı ve halkı ile ülkesinin beklentilerinin zıttı yönünde rahatsız edici politikalar yürütmesi olarak açıklamıştır. Bununla birlikte Türk ordusunun yaşadığı manevi çöküntünün Türkiye'yi Ortadoğu'da zayıf düşüreceği ve bölgede "diktatör" politikalar yürütmesine engel olacağı öngörüsünde bulunan Komoedov, Erdoğan'ın radikal şekilde kendisinin ve ülkesinin politikalarını gözden geçirip değiştirmemesi halinde askeri darbe riskinin her zaman olacağı uyarısında bulunmuştur. Türkiye'de darbe geleneğinin olduğunu belirten Amiral, ayrıca Erdoğan'ın vatanperverlik dersi almaları için Türk generallerini Moskova'ya göndermesi tavsiyesinde de bulunarak kibirli bir tavır sergilemiştir (Interfax, 2016b).

Rusya Komünist Parti lideri Gennadiy Zyuganov, ülkede ordunun laikliğin bekçisi olduğunu, bu sebeple defalarda askeri darbeler yaşandığını belirterek 15 Temmuz darbe girişiminin nedenini Erdoğan'ın Türk toplumunu maksimum derecede İslamlaştırmak istemesiyle açıklamıştır. Zyuganov'a göre Erdoğan'ın dış politikada Rusya, ABD ve AB ile ilişkileri bozması ve daha evvel üst düzey subayları tasfiye etmesi de orduda memnuniyetsizlik yaratmıştır. Diğer taraftan Zyuganov, darbenin şimdilik başarısız olduğunu ama henüz "akşam" olmadığını ifade ederek sürecin bitmediğini ima etmiş ve Türkiye'nin iç savaş durumunda olduğunu ve 9 ilde Kürtlerle savaş yaşandığını düşündüğünü belirtmiştir. Zyuganov, konuşmasında ayrıca Rus turistlerin Türkiye'ye değil Kırım ve Soçi'ye gitmelerini de önermiştir (RIA, 2016o).

Rusya Liberal Demokrat Partisi lideri aşırı sağcı Jirinovskiy ise 18 Temmuz 2016'da verdiği demeçte Türkiye'deki darbelerde ilk önce devletin başındaki kişinin ve onun ekibinden ileri gelenlerin tutuklanıp yok edildiğini, 15 Temmuz'da da darbecilerin kesinlikle Erdoğan'ı, Binali Yıldırım'ı, Genel Kurmay Başkanı'nı ve diğer ileri gelenleri öldürmesi gerekirken bunu yapmadıklarını belirtmiştir. Jirinovskiy, darbecilerin Erdoğan'ın o gece nerede olduğunu bilmediklerine inanmadığını da ima ederek darbe girişimine şüphe ile baktığını, bu olay sayesinde Erdoğan'ın subaylar arasında yeniden bir temizlik yapıp tamamen kendisine itaatkâr bir ordu yaratacağını, parlamenter sistemden başkanlığa geçilerek her şeyin Erdoğan'ın kontrolüne gireceğini ve Erdoğan'ın Saddam veya Kaddafi'ye dönüşeceğini ileri sürmüştür. Diğer taraftan Jirinovskiy, Türkiye'de bir darbe girişiminin daha olacağına ihtimal verdiğini belirterek bunun gerçek bir darbe olacağı iddiasında bulunmuştur (Ştode, 2016).⁴

16 Temmuz sabahı *Moskva 24* kanalında soruları cevaplayan Rusya Kamu Odası Güvenlik Komisyonu Başkanı Anton Tsvetkov ise ülke içinde gücünü imparatorluk taraftarı radikal kesime dayandıran Erdoğan'ın sürecin bundan sonraki kısmında darbeci subaylar ile pazarlığa girişeceğini ve onları unvan, makam-mevki ve kimi ayrıcalıklar vererek satın almaya çalışacağını ileri sürmüştür. Sunucunun kimlerin bu şekilde satın alınabileceğini sorması üzerine de Tsvetkov, Türkiye'de ticaretin saygın bir iş olduğunu belirtip Rusların Türklerle köklü ilişkilerinden tecrübeyle Türkler arasında ikiyüzlü ve kurnaz insanların çok fazla sayıda olduğunu bildiklerini, dolayısıyla da pazarlığın yoğun şekilde olacağını iddia etmiştir (Moskva 24, 2016).

⁴ Jirinovskiy'in bu görüşlerini içeren makalesi *İzvestiya* gazetesinde 18 Temmuz tarihinde yayınlanmıştır. Bk. (Jirinovskiy, 2016)

RİA Novosti'ye verdiği demeçte Rusya Federasyon Konseyi Savunma ve Güvenlik Komitesi Başkanı Viktor Ozerov, Erdoğan'ın Rusya'dan özür dilemesi ve Suriye'de siyaset değiştirerek teröristlere karşı daha aktif mücadeleye girişmesinin, ondan rahatsızlık duyan ordu için bardağı taşıran son damla olduğunu ileri sürmüştür, bunu da darbe girişimini tetikleyen sebepler arasında göstermiştir. Bu haliyle Türk ordusunu Suriye'deki teröristlerin destekçisi olarak gösteren Ozerov, darbe girişiminin sebepleri arasında Erdoğan'ın sınırsız iktidar istediği, Kürt sorunu ve Türkiye'de askerinin siyaset üzerinde geleneksel nüfuzunu da göstermiştir (RİA, 2016h).

16 Temmuz akşamı gazetecilere Türkiye'deki darbe girişimini yorumlayan Rusya Devlet Duması Başkan Yardımcısı Sergey Jeleznyak, Erdoğan'ın ordu karşısında sivil halka sokaklara çıkma çağrısında bulunmasını eleştirerek onu insan yaşamına değer vermemekle suçlamış, yaşananlar sonrası ise Türkiye'de düzenin uzun süre sağlanamayacağını, hükümetin tüm sert baskılarına rağmen toplumdaki bölünmenin yeni istikrarsızlıklar doğuracağını ileri sürmüştür (RİA, 2016f).

Rusya Federasyon Konseyi Dışişleri Komitesi Başkanı Konstantin Kosaçev, 16 Temmuz sabahı Facebook hesabında yaptığı paylaşımda Türkiye'nin darbe geleneğine değinmiş ve 15 Temmuz darbe girişiminin nedenini Erdoğan'ın İslamcı politikalarla Atatürk ilkelerinden uzaklaşması, ordunun siyaset üzerindeki nüfuzunu kırması, bütün bunlarla da orduda rahatsızlık yaratması şeklinde açıklamıştır. Bununla birlikte Kosaçev, Erdoğan'ın Rusya ve İsrail ile ilişkileri düzeltmesini ve Suriye'de kısmen politika değişikliğine gitmesini yaşanan darbe girişimiyle ilişkilendirerek söz konusu siyasi hamlelerin, Erdoğan'ın darbe hazırlıklarından şüphelenmesi neticesinde "generalleri sakinleştirmek" amacıyla yapıldığını ileri sürmüştür (BBC, 2016a; Kosaçev, 2016).

16 Temmuz sabahı Rusya Devlet Duması Dışişleri Komitesi Başkanı Aleksey Puşkov'un şahsi Twitter hesabında yaptığı paylaşım, 15 Temmuz darbe girişimine dair hem Rusya'daki siyasi çevrelerin genel bakış açısını hem de hükümetin resmi yaklaşımını yansıtmaya bakımından önemli örneklerden birini teşkil etmektedir. Puşkov, söz konusu paylaşımında otoriter bir yönetim anlayışına sahip olmasına ve verdiği bütün tartışmalı kararlara rağmen Türkiye'deki meşru iktidarın Erdoğan olduğu ifade etmiş ve meşruluğu komplolar karşısındaki en güçlü silah şeklinde tanımlamıştır (RİA, 2016i).

Bunların yanı sıra Rus siyasiler arasında Erdoğan'a doğrudan destek veren liderler de olmuştur. Bunlar arasında Çeçenistan Özerk Cumhuriyeti Başkanı Ramazan Kadirov ve İnguşetya Özerk Cumhuriyeti Başkanı Yunus-Bek Yevkurov öne çıkan örneklerdendir. 16 Temmuzda Çeçenistan Özerk Cumhuriyeti Başkanı Ramazan Kadirov, kişisel Instagram hesabında yaptığı paylaşımda Türkiye'deki darbe girişimini kınayarak bunun Batı yanlısı askerler tarafından organize edildiğini, Erdoğan'ın bölgede Batı'dan belli ölçülerde bağımsız hareket etmesinin rahatsızlık uyandırdığını vurgulamıştır (TASS, 2016). Yine Instagram hesabı üzerinden yaptığı paylaşım ile darbe girişimi karşısında Erdoğan'a ve Türk halkına destek veren İnguşetya Özerk Cumhuriyeti Başkanı Yunus-Bek Yevkurov, 24 Kasım 2015'te düşürülen uçağın Erdoğan'ın bilgisi ve emri dışında yapıldığını ve 15 Temmuz darbesini gerçekleştirenlerinin, uçak krizine neden olanlar ile aynı kişiler olduğunu ileri sürmüştür (RİA, 2016r).

3. Rus Medyasının 15 Temmuz Darbe Girişimine Yaklaşımı

Genel itibarıyla Rus mediasının 15 Temmuz darbe girişimine yaklaşımı Rus hükümetinin sergilediği resmi tutumdan büyük ölçüde farklılık göstermiştir. Rus yazılı ve görsel basınında yer alan haber ve yorumların, üst düzey resmi makamların yaklaşımından farklılık göstermesinin arkasında yatan birçok sebepten bahsetmek mümkündür. Bunlardan biri Kemaloğlu'nun yorumuyla Rus akademisi ve basın-yayın organlarında kümelenmiş "Ermeni ve Kürt diasporasının aşırı uçlarını temsil eden kişiler" ile Rusya vatandaşı FETÖ mensuplarının faaliyetleridir. Bunlar Rusya'da Türkiye karşıtı bir kamuoyu yaratmayı misyon edindikleri için her daim Türkiye ile ilgili abartılı ve yanlı değerlendirmelerde bulunmakta, haberler hazırlamaktadırlar. Dolayısıyla 15 Temmuz ve sonrasındaki süreçle ilgili Rus mediasında yer alan propagandist söylem ve yorumları da bu durumla ilişkilendirmek mümkündür (Kemaloğlu, 2016, ss. 1-5). Diğer taraftan Rus toplumunda Türkler ve Türkiye hakkında yüzyıllara dayanan menfi algı ve düşüncelerin eğitim ve sanatla desteklenip her daim canlı tutulduğu bilinen bir gerçektir (Bk. Balta & Demir, 2016; Kemaloğlu, 2015; Maharramova Cengiz & Şimşek, 2017; Şimşek & Meherremova Cengiz, 2015). Söz konusu menfi duygu ve düşüncelere Rusya'da Türkoloji okumuş, Türkiye'yi ve Türkleri yakından tanıyan ve ülkemizde tanınan Rus uzmanlarda dahi rastlanmaktadır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin seyrinde her ne kadar medya yerine resmi yetkililerin tutum ve açıklamaları etkili olsa da, yukarıda Rus medyası için zikredilen hususların hem devlete ait hem de çoğunlukla onun kontrolünde olan özel basın-yayın kuruluşları için geçerli olması önem arz etmektedir. Buradan hareketle 15 Temmuz ile ilgili Rus mediasında yer alan haber ve yorumların resmi hükümet görüşünden tamamen bağımsız olduğunu ileri sürmek güçtür. Bu sebeple Rus mediasının Türkiye'de yaşanan darbe girişimini hangi söylem ve yorumlarla kamuoyuna taşıdığı genel olarak Rusya'daki yaklaşımın analizi için önem arz etmektedir. Bu minvalde Rus devlet televizyonu *Perviy Kanal* (Birinci Kanal) kayda değer örneklerin başında gelmektedir.

Perviy Kanal'ın darbe gecesini canlı yayında Türkiye'deki gelişmeleri aktardığı haber bülteninde⁵ Türkiye'ye karşı menfi duruşa sahip uzmanların yorumlarına başvurulmuştur. Bunlardan Ortadoğu ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma Merkezi Müdürü Ermeni asıllı Semyon Bagdasarov, TSK'nın anayasal düzenin ve laikliğin garantörü olduğu, Erdoğan'ın orduda çok sayıda subayı görevden alıp yargılattığı, ülkeyi İslamlaştırdığı, bütün bunların ise orduyu rahatsız ettiği belirmiş ve darbenin sebebini bunlara bağlamıştır. Bagdasarov konuşmasında Erdoğan ile Gülen arasındaki anlaşmazlıkların Gülen taraftarı yargı mensuplarının iktidara yönelik yolsuzluk operasyonu başlatmasıyla başladığından, hükümetin Kürt nüfusun yoğun yaşadığı illerde karşılaştığı sorunlardan ve HDP/PKK ile olan çatışmadan da bahsetmiştir. Haber bültenine bağlanan bir diğer uzman, Ortadoğu Enstitüsü Başkanı Yahudi asıllı Yevgeniy Satanovskiy olmuştur. Toplumda ve orduda Erdoğan karşıtlığının çok fazla olduğunu ileri süren Satanovskiy, bunun sebeplerini Erdoğan'ın Neo-Osmancı politikaları, bu çerçevede güneyindeki ülkeler aleyhine ülkesinin topraklarını genişletme çabası, Kürtlerle barışa son vermesi ve bunun neticesinde tüm ülke genelinde terör saldırılarının yaşanması, Rusya ve İsrail dışında komşu ülkelerle

⁵ Haber, 18 Temmuz 2016 tarihine kanalın resmi Youtube kanalına kaydedilmiş.

de ilişkileri bozması, DAEŞ ile petrol ticareti yapması, Suriye'de İslamcı teröristleri desteklemesi şeklinde sıralamıştır. Canlı yayına bağlanan askeri uzman İgor Korotçenko ise Erdoğan'ın İslamcı politikalarından generallerin rahatsız olduğunu belirterek Türkiye'deki bu girişimi, İslamcılara karşı darbe gerçekleştirildiğini belirttiği Mısır ile kıyaslamıştır. Korotçenko, "İslamcı" olarak nitelediği Erdoğan'ın orduda neden olduğu hoşnutsuzluğun sebepleri arasında ayrıca onun ailesi ile yakın çevresinin yolsuzluklara bulaşmasını ve daha evvel ona karşı çıkan subayları hapse attırmasını göstermiştir. Korotçenko, darbe girişiminin gerçekleştiği saatlerde yaptığı bu yorumunda Erdoğan'ın sonunun büyük ihtimal İslamcı Mursi gibi olacağı öngörüsünde de bulunmuştur (Perviy Kanal, 2016d).

Perviy Kanal'ın darbe girişimine dair ekranına taşıdığı haber ve yorumlar açısından dikkat çeken örneklerden biri de 16 Temmuz tarihindeki haber bülteni olmuştur. Darbe girişimi karşısında sokağa çıkanlar hakkında "Erdoğan taraftarları" nitelemesinin yapılan haber bülteninde akademik unvana sahip Tümgeneral Yengeni Bujinskiy ile Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'nden Boris Dolgov'un yorumlarına da yer verilmiştir. Haber, bu uzmanların yorumları ışığında İslamcı politikalar yürüten Erdoğan'ın iktidara gelmesiyle Türk siyasi ve askeri elitlerinde ayrılık yaşandığı, Erdoğan ile laiklik taraftarı olduğu vurgulanan ordu arasındaki ilişkilerin uzun zamandır bozuk olduğu, bunda Ergenekon sürecindeki tutuklamaların da etkili olduğu yönündeki bilgiler üzerine kurgulanmıştır. Darbe girişimiyle ilgili olarak Türk hükümetinin, Amerika'da mülteci durumunda olduğu ve zamanında Erdoğan ile birlikte hareket ettiği vurgulanan Fethullah Gülen'i suçladığı, Gülen'in ise suçlamaları reddettiği bilgisi de paylaşılmaktadır. Bunların dışında haberde Türk ordusunda ortaya çıktığı ileri sürülen bölünme, bunun NATO ile ilişkilere etkisi, idam tartışmalarının alevlendiği Türkiye'nin AB üyeliği şansı gibi başlıklar da olumsuz yorumlarla birlikte irdelenmiştir. Bu kapsamda yapılan yorumlar arasında 15 Temmuz gecesi yaşanan darbe girişiminin NATO için "soğuk duş" etkisi yarattığı ve Erdoğan ile sorunlar yaşan NATO'nun bu sefer de TSK içindeki kutuplaşma sorunuyla karşı karşıya kaldığı, ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne alınmayışının sebebinin Erdoğan'ın "Osmanlı kibri" olduğu iddiaları dikkat çekmektedir. Bir başka dikkat çeken ayrıntı ise söz konusu haberin, kanalın resmi *Youtube* hesabında "Ordu İktidara Karşı ve Başkan Erdoğan'ın Cevabı – Ankara'nın Saray Sırları ve Siyasi Entrikalar" başlığı altında paylaşılmış olmasıdır (Perviy Kanal, 2016a).

Perviy Kanal'ın darbe girişimi sonrası Türkiye'de gerçekleştirilen tutuklamaların konu alındığı 17 Temmuz'daki haber bülteninde Ankara'nın yaşananlarla ilgili suçladığı Fethullah Gülen'in Türkiye'ye iade edilmesi talebini Amerika'ya ilettiğinden bahsedilmiş, ardından da iki yıl boyunca evinden dışarı çıkmadığı ve kimseyle konuşmadığı belirtilen Gülen'in suçlamaları reddettiği ve darbe girişimini senaryoya benzettiği bilgisi paylaşılmıştır. Haberde dikkat çeken ayrıntılardan biri ise Erdoğan'ın "silahsız" olduğu vurgulanan sivil halka askerlere karşı sokağa çıkma çağrısında bulunduğu belirtildikten sonra tank tarafından ezilen bir vatandaşın görüntüsünün ekrana yansıtılması olmuştur (Perviy Kanal, 2016b).

Perviy Kanal'ın 18 Temmuz 2016 tarihli haber bülteninde darbe girişimi sonrası İstanbul sokaklarında yapılan röportajlara yer verilmiştir. Yaşananların bir "saray darbesi" mi yoksa generallerin isyanı mı sorularının cevaplanamadığı vurgusuyla başlayan haberde, İslami kılık-kıyafetlere sahip bir aile ile yapılan röportaja istinaden "laik kesim demokratik kurumları kaybetmekten korkarken, dini

kesim 'İslami' olarak nitelendirdiği Erdoğan'ın yaptığı reformları yitirmekten korktu" yorumunda bulunulmuştur. Bu röportajda, başı kapalı 13 yaşındaki kız çocuğunun ailesinin rızasını alarak 15 Temmuz gecesi sınıf arkadaşlarıyla sokağa çıkıp direnişe katıldığı ve ailesi tarafından kızı Erdoğansız Türkiye'de geleceğinin olmadığı telkin edildiği vurgulanmıştır. Röportajda ailenin, kapalı kızlarının okulda eğitim almasına imkan tanıdığı için Erdoğan'a minnettar olduklarına dair sözlerine yer verilmiştir. Bir diğer röportajda ise İstiklal caddesinde Kürtçe şarkılar söyleyen Kürt asıllı bir vatandaşın, ne Erdoğan'ı ne de Türkiye'yi desteklediklerini, ama askeri darbeye karşı olduklarını belirten sözleri paylaşılmıştır. Bu haberin, kanalın resmi *Youtube* hesabında "Darbe Girişimi Sonrası Türkiye: Sakin Yaşama Geri Dönüş mü, ya da Fırtına Öncesi Sessizlik mi?" başlığı altında paylaşılması, dikkat çeken ayrıntılardan biri olmuştur (Perviy Kanal, 2016c).

Bir diğer devlet televizyonu *Rossiya 1* kanalında 17 Temmuz 2016'da yayınlanan haber; toplum ile askerin Erdoğan'a bakış açısı ve Erdoğan'ın yönetim anlayışına dair baştan sona olumsuz ifade ve yorumlar içermesi bakımından konuyla ilgili kayda değer örnekler arasındadır. Söz konusu haberde Erdoğan'ın üst düzey askerlere karşı her daim şüpheli yaklaştığı ve onları takip ettirdiği, baskıyla susturduğu, bundan dolayı da kendisine küstürdüğü ileri sürülmüştür. Erdoğan'ın ifade özgürlüğü konusuna yaklaşımının ise çok sayıda Türkü rahatsız ettiği belirtilerek onun gazetecileri kendisine hakaretten dolayı bizzat mahkemeye vermekten hoşlandığı, Cumhurbaşkanı'na hakaret suçundan dolayı kişilere 4 yıla kadar hapis cezası verilebileceği ve bu sebepten ötürü 2000'e yakın kişinin hapiste olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca ülkede birçok Türkün devletin İslamlaştırılmasından şikayetçi olduğu, laik okulların kapatıldığı ve onların yerine çocukların dini okullara yönlendirildiği, Diyanet İşleri'nin Erdoğan öncesi hiç değinilmeyen konular hakkında açıklamalar yapılmaya başladığı, örneğin gençlerin İslam'a aykırı olduğu için el ele dolaşmamalarının önerildiği, meclis başkanının anayasanın dini anayasayla değiştirilmesini teklif ettiği belirtilmiştir. Bunların yanı sıra Türkiye'nin dünyada en çok terörist eylemin gerçekleştiği ülkelerden biri olduğu ifade edilerek Erdoğan'ın yıllar sonra Kürtlere karşı askeri harekâtları yeniden başlattığından da bahsedilmiştir. Bütün bu anlatılanlara istinaden de halkın en az yarısının Erdoğan'dan memnun olmadığı öne sürülmüş, bu suretle de darbe girişiminin bu sebeplerden kaynaklandığı ima edilmeye çalışılmıştır (Rossiya 24, 2016b).

Bir başka Rus devlet televizyon kanalı *Rossiya 24*'te yayınlanan Türkiye'deki darbe girişiminin değerlendirildiği 16 Temmuz tarihli "Mnenie" (Görüş) programı, Rus medyasının konuya yaklaşımına ışık tutması bakımından örnek teşkil etmektedir. Programın konukları Türkiye aleyhtarı görüşleriyle tanınan Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Bilim Direktörü Vitaliy Naumkin, Rusya Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Başkan Yardımcısı Anna Glazova ve Moskova Devlet Üniversitesi Asya ve Afrika Ülkeleri Enstitüsü öğretim üyesi Pavel Şlikov olmuştur. Bunlardan Türk kamuoyunda bilhassa Fethullah Gülen ile yapmış olduğu Türkiye aleyhtarı röportajla (Takvim, 2016) tanınan Vitaliy Naumkin, darbe girişiminin nedenini toplumun memnuniyetsizliği ve kutuplara ayrıştırılmasına bağlamış, bundan sonraki süreçte Türkiye'de muhalifler ve Kürtlere karşı baskının artacağını iddia etmiştir. Naumkin, Erdoğan ile Gülen arasındaki ilişkilerin bozulmasının nedenini ise Erdoğan'ın İslami bir lider olan Gülen'i kendisine rakip olarak görmesi şeklinde açıklamış ve darbenin arkasındaki gücün kesinlikle Gülen olmadığını iddia etmiştir. Bununla birlikte ABD'nin Türk ordusuyla bağlantılarının olduğunu ama darbe girişiminin arkasında ABD olup olmadığı konusunda bir şey söyleyemeyeceğini ifade

etmiştir. Sunucunun Erdoğan'ın sivil insanları sokağa çağırıp ölümlere neden olmasının ve gerçekleştirdiği baskı ve tutuklamaların Türkiye'nin AB üyeliği konusunda soruna yol açıp açmayacağı şeklindeki yorumlu sorusu karşısında ise Naumkin, Erdoğanlı Türkiye için AB kapısının her zaman için kapalı olduğunu ileri sürmüştür (Rossiya 24, 2016a).

Söz konusu programın, 2012'li yıllardan beri Erdoğan'ı sürekli eleştirdiğini belirten diğer konuğu Anna Glazova ise Erdoğan'ın Gülen ile arası bozulduktan sonra her olayda onu suçlu gösterdiğini, bu darbe girişiminde de doğal olarak suçu yine Gülen'e atmaktan başka şansının olmadığını söylemiştir. Bu yorumu sırasında Glazova, darbecilerin vatanperverler olarak ülkeyi Atatürk ilkeleri ışığında laik ve demokratik gelişim yoluna geri döndürmek için böyle bir yola başvurduklarını da ima etmiştir. Glazova, Erdoğan'ı ülke içi ve dışında düşmanlar olduğu bahanesiyle otoritesini güçlendirmek ve tüm ülkeyi kendi idaresi altına almaya çalışmakla suçladığı değerlendirmesinde ayrıca Türkiye'de zaten az olan ifade ve basın özgürlüğünün artan baskılarla tamamen yok olacağını ve Erdoğan'ın tamamen diktatöre dönüşeceğini ileri sürmüştür. Erdoğan'ı askerlere karşı sivil halkı sokağa çağırarak onların ölümüne sebep olmakla suçlayan Glazova, darbecilerin herkesin evinde oturmasını isteyerek kan dökülmesinin önüne geçmeye çalıştığını savunmuştur. Glazova, ayrıca Türkiye'ye Rus turistlerin gönderilmesini sert ve hararetli bir şekilde eleştirerek bu konuda Dışişleri Bakanlığı'nu defalarca uyardıklarını dile getirmiş, Türkiye'ye adrenalini sevenlerin gitmesi gerektiğini, onlar haricindekiler için ise başka alternatiflerin olduğunu, dolayısıyla bu ülkeye Rus turistlerin gitmemesi gerektiğini savunmuştur. Uzman, ayrıca Türk Akımı'nı da eleştirerek Türkiye ile krizin Rusya'ya en büyük yararının Türk Akımı projesinin durdurulması olduğunu, bu projenin Rusya için kesinlikle karlı olmadığını, Türkiye'nin Ukrayna'dan daha da güvenilmez olduğunu ve onunla böyle bir işbirliğine gidilmemesi gerektiğini, aynı şekilde Akkuyu Santrali'nin de Rusya için karlı bir proje olmadığını ve bunun da durdurulması gerektiğini savunmuştur (Rossiya 24, 2016a).

Diğerlerinden farksız bir bakış açısında sahip olan "Mnenie" programının üçüncü konuğu Pavel Şlıkov, yaşanan sürecin sonunda Erdoğan'ın kesin kazanması durumunda muhaliflere karşı baskının artacağını iddia etmiş ve bu öngörüsünü desteklemek için de tutuklamalardaki artışa atıfta bulunmuştur. Şlıkov da Türkiye'ye Rus turistlerin gitmesini sakıncalı bulduğunu belirterek, diğer taraftan uçak krizi sonrası da artık Rus turistlerin Türkiye'yi tercih etmediğini, Türkiye'ye Rus turistlerin akın ettiği haberlerini inandırıcı bulmadığını ileri sürmüştür. Şlıkov, ayrıca Glazova gibi Rusya'nın NATO üyesi Türkiye'ye güven duymasının imkansız olduğu vurgulamıştır. Programda ayrıca Türkiye'nin dış politikası küçümsenerek olumsuz yorumlarla değerlendirilmiş ve Erdoğan'ın yalnızlığı, onun ABD ve Batı ülkelerinde bir karşılığı olmadığı birçok defa vurgulanmıştır (Rossiya 24, 2016a).

Rusya'nın resmi haber ajansı RIA Novosti'nin paylaşımları, Rus medyasının 15 Temmuz darbe girişimine yaklaşımının analizi açısından önemli örnekler arasında yer almaktadır. Söz konusu haber ajansının darbe girişimine dair kamuoyuna sunduğu ilk haberlerden biri, İstanbul'da halkın tankları alkışlarla karşıladığı başlığı altında paylaştığı video görüntüsü olmuştur (RIA, 2016m). Ajansın 15 Temmuz gecesi paylaştığı bir diğer haberde darbe girişiminin sebebi hakkında Milli Savunma Dergisi baş editörü Rus askeri uzman İgor Korotçenko'nun yorumlarına yer verilmiştir. Korotçenko, halk ve ordu nezdinde Erdoğan'dan duyulan memnuniyetsizliğin askeri iktidarı ele geçirmeye ittiğini ileri

sürmüş, ordudaki memnuniyetsizliğin en büyük sebebini ise Ergenekon sürecinde yaşananlar olarak göstermiştir (RİA, 2016k). *RİA Novosti*'nin 18 Temmuz'da paylaştığı Dmitriy Dobrov'a ait "Başarısız Darbenin Ardından Türkiye'yi Ne Bekliyor?" başlıklı yazıda ise Erdoğan'ın amacının ülkede tüm yönetimi kendisine bağlayacağı otoriter başkanlık rejimini kurmak olduğundan, başarısız darbe girişimiyle de bu amacına ulaşacağından bahsedilmiştir. Bu minvalde darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmış olmasının Türkiye ve Türk toplumu için ciddi ve olumsuz sonuçlar doğuracağı ileri sürülerek bunun kanıtı olarak da 15 Temmuz sonrası üç gün içindeki tutuklamalara atıfta bulunulmuştur. Yazıda, Erdoğan'ın darbe girişimi hakkında "Allah'ın lütfü" sözleri de manasından saptırılarak, bu ifadeden Erdoğan'ın sağ ve sol muhaliflerini, liberal toplum taraftarlarını ve Kürtçü partileri bertaraf etmek için fırsat yakaladığı şeklinde anlam çıkarılmıştır. Bunlara ilaveten yazıda ayrıca darbe girişiminin Erdoğan tarafından düzenlenmiş bir senaryo olduğuna dair dünya basınında yer alan iddialara değinilmiştir. 16 Temmuz itibarıyla başlayan tasfiye ve tutuklamalardan da bahsedilen yazıda, tutuklananların "bir kısmının" nüfuzlu İslam din adamı olarak nitelendirilen Fethullah Gülen taraftarları olduğu, daha evvel Erdoğan ile aynı tarafta yer alan Gülen'in ise "İslamcı" AK Parti'yi kuruluş ilkelerinden sapması ve yolsuzluklara bulaşması sebebiyle eleştirdiği belirtilmiştir. Diğer taraftan tasfiyelerden, Erdoğan'ın muhaliflerini temizlemesi şeklinde bahsedilmiş ve Kürtlerin de bu baskılardan nasibini alacağı öngörüsünde bulunulmuştur. Yazıda "ruhsal dengesizliğe sahip" bir kişi olarak tanımlanan Erdoğan'ın gelecekte başka bir askeri darbeye ya da Kürtler ve diğer bütün güçler arasında çıkacak bir iç savaşla karşılaşma ihtimalinin yüksek olduğunu ileri sürülmüştür. Bununla ilgili olarak da Erdoğan'ın sadece Müslüman Türklerin yaşadığı bir İslam devleti kurmayı denediği iddia edilerek buna karşın İstanbul'da bile sadece 2 milyona yakın Kürt vatandaşın yaşadığı vurgusunda bulunulmuştur (Dobrov, 2016).

Aynı tarihte *RİA Novosti*'de verilen Valday Kulübü Program Müdürü ve MGİMO Avrupa Enstitüsü öğretim üyesi Prof. Dr. Oleg Barabanov'un "Ne Şeriat, Ne Demokrasi: Neden Erdoğan'ın Rejimi Darbelere Mahkum" başlıklı yazısı, Dobrov'un yazısıyla aynı motiflerdedir. Barabanov, başarısız darbe girişimi sonrası konumunu güçlendirecek olan Erdoğan'ın uzun vadede ise istikrarı sağlayamayacağını ve onu devirme denemelerinin devam edeceğini ileri sürmüştür. Bunun nedenini ise Erdoğan'ın halka ne şeriat ne de demokrasi verebilmesi olarak değerlendirmiştir. Darbe girişimi sonrası tasfiyelerin ise Gülen taraftarlarının dışında Kemalistleri de kapsadığını ileri süren Barabanov, Erdoğan rejimiyle DAES arasında petrol alışverişi ve Kürtlere karşı ittifak ilişkisi olduğu iddiasında bulunmuştur (Barabanov, 2016).

RİA Novosti'nin 16 Temmuz'da paylaştığı İngiliz *Politics First* dergisinin baş editörü Markus Papadopoulos ile yapılan röportaj, söz konusu haber ajansının yurtdışından hangi görüşlere riayet ettiğini göstermesi bakımından örnek teşkil etmektedir. *RİA Novosti*'ye verdiği röportajda Papadopoulos, en baştan beri Erdoğan'ın amacının orduyu ve laik düzeni zayıflatmak olduğunu ileri sürmüş, buna istinaden de darbe girişiminin başarısız olması neticesinde Türkiye'nin şeriat devletine dönüşebileceği öngörüsünde bulunmuştur. Papadopoulos'a göre bu amaç doğrultusunda Erdoğan'ın laik generalleri ordudan tasfiye etmesi ve Suudi Arabistan, Somali ve Sudan gibi ülkelerle yakınlaşılması ise orduda memnuniyetsizlik doğurmuştur. Diğer taraftan Papadopoulos'un, Erdoğan'ın Türkiye'yi Suriye'de DAES ve diğer *İslamcı* terörist gruplarla müttefik durumuna getirdiğine yönelik iddiasına haber sayfasının

merkezinde büyük puntolarla yer verilmesi, Rusya'daki kriz döneminden kalma Türkiye yaklaşımının devam ettiğine dair bir göstergedir (RİA, 2016a). Bu arada RİA *Novosti*, darbe girişimine dair Türkiye'den ise Cengiz Çandar'ın darbe girişiminin Erdoğan tarafından hazırlanmış bir oyun olduğu iddiası üzerine kurgulanmış görüşlerine yer vermeyi tercih etmiştir (RİA, 2016q).

Jeopolitik Sorunlar Akademisi Başkanı Konstantin Sivkov'un 16 Temmuz 2016 tarihinde RİA *Novosti*'de yayınlanan görüşü, darbe girişiminin ABD'nin katılımı olmasa da izni ve onayıyla organize edildiğini ileri sürmesi bakımından önemli örneklerden birini teşkil etmektedir. Sivkov, ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin Ankara'ya gönderdiği gecikmeli mesajında yer alan "Türkiye'de barış, istikrar ve devamlılık olmasını umuyorum" sözlerindeki "devamlılık" (continuity)(*Politico*, 2016) ifadesinden yola çıkarak ABD tarafından Türkiye'de iktidarın el değiştirmesine sıcak bakıldığını ileri sürmüştür. Diğer taraftan Sivkov, darbeyi destekleyen komutanların ABD'de eğitim almış Batıcı Kemalistler olduğunu belirtmiş, Gülen'i olup bitenlerin dışında tutmuştur. Bununla birlikte Sivkov'un bir diğer iddiası da üst düzey askeri komutanların halkın Erdoğan'ı desteklemesi üzerine darbe girişimi karşısında Erdoğan'ın yanında durmak zorunda kaldıkları şeklinde olmuştur. Darbe girişiminin Türk dış politikasına olası etkilerine de değinen Sivkov, ABD karşısında Erdoğan'ın Rusya ve Çin'e yanaşacağını, Türkiye'nin Suriye'deki durumunun olumsuz etkileneceği ve Rusya'nın müttefiki olması dolayısıyla Esad rejimine yanaşmak zorunda kalacağı, buna bağlı olarak da "DAEŞ'e desteğini" keseceği şeklinde öngörülerde bulunmuştur. Uzman ayrıca darbe girişimi sonrası Türk ordusunun askeri potansiyelinin ciddi şekilde sarsıldığını, bu sebeple de Türkiye'nin "Kürtlerle" (PKK/YPG) savaşı sürdürmesinin imkansız olduğunu, en az 6 ay boyunca dış politikada Erdoğan'ın kendisini sınırlamak ve bölgedeki gelişmelere aktif şekilde müdahil olmaktan vazgeçmek zorunda kalacağını öne sürmüştür. (RİA, 2016b).

Bir başka Rus devlet haber ajansı TASS'ın 18 Temmuz'da yayınladığı "Muhafif ve Vaiz: Müslüman Din Adamı Fethullah Gülen Hakkında Bilinenler" başlıklı Elnara Gulieva'ya ait yazı, Rusya'nın Gülen ve cemaatine karşı resmi tavrı göz önünde bulundurulduğunda, Rus medyasının darbe girişimine yaklaşımındaki motivasyonun anlaşılması açısından önemlidir. Söz konusu yazıda Gülen'in özellikleri; ılımlı İslam ve demokrasi taraftarı, insan hakları savunucusu, "okullar camilerden önce gelir" mottosuyla kadınlar başta olmak üzere eğitimin yaygınlaştırılması için çabalayan, tahammülsüzlüğe ve aşırılığa karşı çıkan, *Prospect* ve *Foreign Policy* gibi dergilerce dünyanın en etkili 100 kişisi arasında gösterilen, dinler arası diyalogu savunan 60'tan fazla kitabın yazarı bir din adamı şeklinde sıralanmıştır. Bununla birlikte Gülen'in hiçbir zaman devletle iyi ilişkilere sahip olamadığı, aksine devletin baskısı altında ezildiği vurgulanmıştır. Yazıda Gülen'in Erdoğan ile arasının bozulma sebebi Gezi Parkı olaylarında hükümeti eleştirmesi, ardından onunla bağlantılı savcıların Bilal Erdoğan başta olmak üzere Erdoğan'a yakın kişilerin yolsuzluklarına dair incelemeler başlatması olarak verilmiştir. Gülen'e ait okulların, kuruluşların, muhalif basın yayın kuruluşlarının kapatılmasının sebebi de bu olarak gösterilmiştir (Gulieva, 2016).

Rusya'nın önde gelen haber ajanslarından *Interfax*'ın darbe gecesi yaptığı paylaşımda Dış ve Savunma Politikası Derneği başkanı Sergey Karaganov'un yorumlarına yer verilmiştir. Karaganov, yaptığı değerlendirmede darbe girişiminin sebebini İslamcı politikalar karşısında askeriyenin

rahatsızlığı ve ülke içinde ileri gelenler arasında yaşanan çelişkiler olarak göstererek Erdoğan'a ve onun İslamcı politikalarına karşı laik güçlerin harekete geçtiğini ileri sürmüştür (Interfax, 2016a).

Rus internet haber ajansı *Gazeta.ru*'nun 16 Temmuz günü öğle saatlerinde paylaştığı "Erdoğan askerleri yendi" başlıklı yazıda askeri darbe girişimi karşısından Erdoğan'ın neden başarılı olduğu sorusuna cevap aramıştır. Yazıda Türkiye'de darbelerin geleneksel olduğundan ve laik değerlerin koruyucusu kabul edilen ordunun bu değerleri çiğneyen hükümetleri devirdiğinden bahsedilmiş, ardından Ergenekon sürecine değinilerek bu süreçte Erdoğan'ın kendisine sadık olmayan subayları ordudan tasfiye ettiği belirtilmiştir. Bu şekilde darbe girişiminin arkasında yatan sebebe dolaylı olarak işaret edilirken, Amerika'da mülteci durumundaki İslam âlimi ve entelektüel vaiz olarak zikredilen Fethullah Gülen'in darbeyle ilgili suçlamaları reddettikleri vurgulanmıştır. Yazıda, darbe girişiminin arkasında Amerika'nın olduğuna yönelik iddialar ise, Erdoğan'ın Washington'un Suriye'deki müttefiki olduğu iddiası üzerinden düşük ihtimalli olarak değerlendirilmiştir. Bu görüş, darbe gecesi tüm partilerin demokratik yollarla seçilmiş hükümeti desteklemeleri ve Erdoğan'ın etrafında birleşmeleri gerektiği yönünde Obama ve Beyaz Saray'dan gelen çağrı örnek gösterilerek desteklenmeye çalışılmıştır. Yazıda, darbenin başarısız olma nedeni ise ordudaki üst düzey komuta kademesinin darbecileri yanında yer almaması (ki bu ordudaki bölünme olarak lanse edilmiş) ve 15 Temmuz gecesi Rusya ve ABD'nin Erdoğan'a destek mesajları iletmesi gösterilmiştir. 15 Temmuz sonrası sürece dair ise Erdoğan'ın durumdan istifade orduda kendisine sadık olmayan subayları tasfiye edeceği, fakat ülkede yaşanması muhtemel ikinci bir darbe girişiminin de başarısız olması durumunda Türkiye'nin bir iç savaşa sürükleyebileceği öngörüsünde bulunulmuştur (Braterskiy & Maetnaya, 2016).

Gazeta.ru'nun 17 Temmuz günü paylaştığı Rus gazeteci Nadana Frindrihson'un "Kötü Erdoğan iyi darbeden iyidir" başlıklı yazıda darbelerin Türkiye tarihinde sık görülen bir hadise olduğu vurgulanırken, 15 Temmuz darbe girişiminin arkasında kim olduğu sorusuna cevap aranmıştır. Bu çerçevede yazıda sırasıyla ordunun Türkiye'deki anayasal düzenin koruyucusu rolünden, Gülen ile Erdoğan'ın arasının bozulması ve Gülencilerin Erdoğan'a yakın isimlere karşı yolsuzluk soruşturmaları başlatmasından bahsedilmiştir. Sorunun cevabı ise uzmanların görüşleri içerisinde aranmıştır. Bunlardan Yaşar Niyazbaev, orduda Gülencilerin olmasına ihtimal vermeyerek iddiaların gerçekçi olmadığını belirtmiş, ardından da başarısız darbe girişiminin Erdoğan'a orduda kendisine sadık olmayan subayları temizleme ve hakimiyetini kuvvetlendirme imkanı sağladığını ileri sürmüştür. Bu yazıda diğer paylaşımlardan farklı olarak Ali Gacizade'nin darbenin ardında FETÖ'nün olduğu ve darbecilere karşı sokaklara çıkanların hepsinin Erdoğan taraftarları olmayıp, demokrasiyi savunmak için darbeciler karşısına çıkanların da olduğunu belirten görüşlerine de yer verilmiştir. Yazıda ayrıca Erdoğan'ın Mısır'da Mursi'den farklı olarak ülkede hatırı sayılır bir halk desteğine sahip olduğu, dolayısıyla Türkiye'deki durumun Mısır ile kıyaslanmaması gerektiğine vurguda bulunulmuştur. Bu çerçevede Erdoğan karşıtlarının dahi darbenin karşısında yer aldığı belirtilmiştir (Gazeta.ru, 2016).

Bunların dışında *Gazeta.ru*'nun 17 Temmuz'da paylaştığı Çağdaş Türkiye Araştırmaları Merkezi Müdürü İlşat Saetov'a ait köşe yazısı ile 19 Temmuz'da yayınladığı Uluslararası Politika Merkezi Türkiye uzmanı Aleksandr Kirpiçev ile Rusya Bilimler Akademisi mensubu Viktor Nadein-Raevskiy'in yorumlarının yer aldığı yazıda darbenin ardında Gülen cemaatinin olduğuna dair resmi açıklamaların

inandırıcı olmadığı savunulmuştur. Türkiye'ye karşı olumsuz motiflerle kaleme alınan her iki yazı da ortaya koyduğu görüş ve yorumlarda Rus medyasındaki genel yaklaşımın dışına çıkamamıştır (Kryuçkov vd., 2016; Saetov, 2016).

Rusya'nın en yüksek tiraja sahip gazetesi *İzvestiya*, Türkiye'deki darbe girişimiyle ilgili paylaştığı ilk uzman görüşleri, genel itibarıyla birbirinden farklılık göstermemiştir. Bu haliyle değerlendirmelerde Türkiye'deki darbe geleneğine ve ordunun ülke siyasetindeki yerine atıfta bulunulurken, Erdoğan'ın İslamcı ve neo-Osmancı politikaları, demokrasi ve laiklikten uzaklaşılması ve dış politikadaki hatalarının darbe girişimine sebep olduğu ileri sürülmüştür. Darbenin bastırılması sonrası paylaşılan uzman görüşleri ise Erdoğan'ın ülke yönetiminde gücünü daha da arttıracak yönündeki Rus medyasında yer alan genel bakış açısını yansıtmıştır (Avatkov, 2016; *İzvestiya*, 2016a, 2016c, 2016f, 2016h; *İzvestiya*, 2016i; Manoylo, 2016). Bunların dışında gazetede fikirlerine yer verilen eski diplomat Vyaçeslav Matuzov, darbe girişiminin sebebiyle ilgili diğer uzmanlardan farklı bir görüş ortaya koymuştur. Matuzov, yaptığı değerlendirmede Türk dış politikasının her zaman ABD'nin stratejilerine bağlı şekilde belirlendiğini, fakat son haftalarda Türkiye'nin başından beri beslediği DAES'i vurmaya başlaması, Rusya ve İsrail ile ilişkilerini normalleştirilmesi ve Suriye ile de ilişkilerini düzeltmeye hazır olduğunu ilan etmesi sebebiyle Amerikan çıkarlarıyla ters düştüğünü ileri sürmüştür. Buradan hareketle de Türkiye'de yaşanmakta olan olayları, Amerika'nın bağımsız politikalar yürütmeye başlayan Erdoğan'ı bertaraf etme girişimi olarak yorumlamış ve darbe girişiminin arkasında ABD'nin olduğuna işaret etmiştir. Matuzov, bu durumdan istifade Rusya'nın Erdoğan'a destek vermesi ve daha kontrol edilebilir hale gelen Türkiye'yi yanına çekmesi gerektiğini belirtmiştir (*İzvestiya*, 2016d). Bu haliyle Rus medyasında 15 Temmuz darbe girişimine karşı genel yaklaşımın dışına çıkmayan gazete, 15 Temmuz gecesi darbecilere karşı sokaklara çıkan ve sonrasındaki günlerde "demokrasi nöbeti" adı altında meydanlarda toplanan vatandaşları da "Erdoğan taraftarları" olarak okuyucularına lanse etmiştir (*İzvestiya*, 2016b, 2016e, 2016g).

İzvestiya dışında Rusya'nın önde gelen gazetelerinden *Kommersant* ve *Rossiyskaya Gazeta*'da paylaşılan haberler ve değerlendirmeler de gerek ifadeler gerekse yaklaşım bakımından hem *İzvestiya*'dan hem de genel olarak Rus medyasından farklı bir çizgide olmamıştır. Dolayısıyla bu gazetelerdeki yorumlarda da ordunun Atatürk ilkelerine bağlılığı çerçevesinde siyasete müdahalelerde bulunma geleneğine sahip oluşundan bahsedilmiş, darbe girişiminin sebebi olarak da "İslamcı" Erdoğan'ın ülke içinde istikrarı bozan rahatsız edici politikaları, Kürtlerle iç savaşı yeniden başlatması ve tüm komşularla ilişkileri bozması gösterilmiştir. Diğer taraftan yaşananlarla ilgili olarak Erdoğan'ı suçlayan kimi uzmanların, aynı zamanda Gülen'in arkasındaki gücün ABD ve Amerikan istihbaratının olduğu kabul ettikleri de görülmüştür. Bunların yanı sıra bazı değerlendirmelerde darbenin bölge bazında Türk dış politikasını nasıl etkileyeceği sorusuna da cevap aranmıştır. Bununla ilgili olarak Türkiye'nin darbe girişimi neticesinde bir müddet bölgede ve Suriye'de oyun dışı kalacağı; Kırım Tatarlarını, Ukrayna ordusunu, Azerbaycan'ı desteklemekte zorlanacağı şeklindeki görüşler ön plana çıkmıştır (Kommersant, 2016; Makarıçev, 2016; Yusin, 2016).

Rus Yahudilerinden Vladimir Solovyöv'ün devlet radyo kanalı *Vesti FM*'de yönettiği programa 19 Temmuz'da konuk olan Rus Yahudi'si Yevgeniy Satanovskiy'in (Ortadoğu Enstitüsü Başkanı) Türkiye'deki darbe girişimine dair yorumları, Rus medyasındaki yaklaşımın en aşırı örneklerinden birini

temsil etmektedir. Satanovskiy, darbe gecesi boş parlamentonun ve boş binaların bombalandığı, tankların insanları ezip geçmek yerine teslim olduğu, jandarmanın boş istihbarat binasını kuşattığı vb. iddialarla darbe girişiminin tamamen bir senaryo olduğunu ileri sürmüştür. Buna karşın evden dışarı çıkamayan hasta ve yaşlı adam olarak nitelendirdiği Gülen'in ise dünya çapında bir dini lider olduğunu vurgulayarak onun hakkında kötü bir şey söyleyemeyeceğini belirtmiştir. Satanovskiy, Erdoğan'ın Gülen'e ait okulları kapatması neticesinde iki tarafın arasının bozulduğunu anlattıktan sonra Gülen'in darbe ile alakası olmadığını savunmuştur. Yayın boyunca Erdoğan'a çeşitli hakaretlerde bulunan Satanovskiy, Rusya'nın Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesini de sert dille eleştirmiştir (Vesti FM, 2016).

Eho Moskvi yazarlarından İvan Çumakov'un 3 Ağustos 2016'da yayınlanan yazısı; darbe girişimi sonrası tasfiye ve tutuklamaları ideolojik çerçeveden değerlendirmesi, buna istinaden Erdoğan'ın konumunu güçlendirip rejimi daha otoriter hale getireceğini ileri sürmesi ve darbe girişimini "düzmece" olarak nitelendirmesi bakımından Rus medyasının genel yaklaşımından farklı bir çerçeve çizmemektedir. Yazıyı diğerlerinden ayıran özellik ise Çumakov'un, Rusya'nın darbe girişimi hakkında Türkiye'yi önceden bilgilendirdiğine dair iddiaları asılsız olarak değerlendirmesi ve en önemlisi de bu görüşünü Kremlin'in özünde Erdoğan'dan nefret ettiği ileri sürerek desteklemeye çalışmasıdır (Çumakov, 2016).

Devlete yakınlığıyla bilinen düşünce kuruluşlarından Rusya Uluslararası İlişkiler Konseyi (RIAC)'ne mensup uzmanların ortaya koyduğu analiz ve yorumlar da genel itibarıyla aynı olumsuz yaklaşım çerçevesinde olmuştur. Bunlardan İvan Starodubtsev'in 18 Temmuz 2016 tarihli yazısı, söz konusu kuruluş uzmanlarının Türkiye'deki darbe girişimine bakış açısını net şekilde yansıtmaları bakımından önemli bir örnektir. Starodubtsev, kaleme aldığı bu yazısında darbe girişimine şüpheli yaklaşmakta, darbecilere karşı direniş gösteren sivil vatandaşları ise atılan İslami sloganlara atıfla İslamcı olarak nitelendirmektedir. Halkın direnişini küçümseyen ve bunu da şüpheli karşılayan uzman, yaşananların neticesinde "faşizmin" kazandığını ve olan bitenin İslamcılarının seferberlik denemesi olduğunu ileri sürmektedir (Starodubtsev, 2016).

Her ne kadar ana akım medyaya pek sirayet edemese de Rusya'da 15 Temmuz darbe girişimi hakkında Türk resmi açıklamalarını destekler nitelikte uzman görüşlerine de rastlanmıştır. Bu kişiler arasında Rusya'daki tanınırlıkları bakımından Haydar Cemal, Aleksandr Dugin ve Maksim Şevçenko öne çıkan örneklerdir. Bunlardan Azerbaycan kökenli Rusya vatandaşı Haydar Cemal'in (ö. 5 Aralık 2016) konuyla ilgili değerlendirmelerine ancak kendi *Youtube* kanalındaki 16 Temmuz tarihli paylaşımından ulaşılabilmektedir. Aynı zamanda Putin'e karşı muhalif tavrıyla ön plana çıkan Cemal'in yorumları, konu çerçevesinde Kremlin'e yönelttiği eleştiriler bakımından önem arz etmektedir. Cemal'in Kremlin'i eleştirdiği başlıca husus; darbe girişiminin sonuçlanmasını bekleyip, sonucu gördükten sonra tarafını göstermiş olmasıdır. Cemal, Erdoğan'ın darbe girişiminde kontrol eden taraf olsa bile iddia edilenlerin aksine kesinlikle organize eden taraf olmadığını, darbe girişiminin tartışmasız dış mihraklar tarafından organize edildiğini ileri sürmüştür. Konuşmasında Rus basınının olup bitenlerin sebebinin halkın Erdoğan'a karşı tahammülünün kalmayışıyla açıklamasını eleştiren Cemal, darbe gecesi halkın Erdoğan'ı desteklemek için darbecilerin karşısına çıkışını Rus basının iddialarına karşı bir antitez olarak sunmuştur (*Gaydar Cemal / YouTube*, 2016).

Türk medyasında ismi sıkça zikredilen, bilhassa da darbe girişiminden hemen önce Türkiye'de bulunduğu temaslar sebebiyle "darbeyi Türk yetkililere haber verdiği" şeklindeki sansasyonel haberlerle daha da ünlenen Avrasyacı hareketin lideri Prof. Dr. Aleksandr Dugin, uzun yıllardır teorilerinde Rusya-Türkiye ilişkilerine özel önem atfetmektedir. Atlantik karşısında Türkiye ile Rusya'nın Avrasya bloğu içerisinde yer alması gerektiğini savunan Dugin'in 15 Temmuz darbe girişimi karşısındaki tavrı ve yorumları da yine bu minvalde tezahür etmiştir. Bu haliyle Dugin, gerek başında bulunduğu *Tsargrad TV* tarafından hazırlanan belgeselde gerekse yine aynı kanal bünyesinde yayınladığı münferit videolarda doğrudan Türk resmi iddialarıyla paralel şekilde darbe girişiminin ABD destekli FETÖ tarafından organize edildiğini Rus kamuoyuyla paylaşmıştır. Dugin, paylaşımlarında diğer Rus uzmanların aksine Türkiye aleyhine hiçbir olumsuz ifade ve değerlendirmeye yer vermemiştir (Tsargrad, 2016a, 2016b).

Birçok Rus uzman, akademisyen ve gazeteci arasında daha objektif yorumlarıyla ön plana çıkan gazeteci Maksim Şevçenko, 15 Temmuz ile ilgili ağırlıklı olarak Erdoğan aleyhtarı paylaşımlara yer veren *Gazeta.ru*'da paylaşılan videosunda *faşist* olarak nitelendirdiği darbecilere karşı sokağa çıkanların sadece Erdoğan taraftarları olmadığını, ona muhaliflerin de demokrasi için sokağa çıktığını övgüyle anlatmıştır. ABD ve AB ülkelerinin darbe girişiminin başarılı olmasını ve Erdoğan'ın devrilmesini arzu ettiklerini ileri süren Şevçenko, Batı ve Rus basınındaki darbe girişimine şüpheyle yaklaşan yorum ve iddialara tek tek cevap vererek yaşananlar konusunda Türk resmi açıklamalarını desteklemiştir. Buna ilaveten Şevçenko, bir NATO ülkesi olan Türkiye'de darbe için havalanan F-16'ların NATO'dan habersiz bir eylemde bulunamayacağını argümanlarla ispatlamaya çalışmıştır. Diğer taraftan Şevçenko, Batı'nın tavrını ve rolünü göz önünde bulundurarak bu darbe girişimini Rusya açısından Türkiye'yi yanında tutmak, ilişkilerini ileri seviyeye taşımak için bir fırsat olarak değerlendirmiştir (Şevçenko, 2016). Bu haliyle Şevçenko, 15 Temmuz darbe girişimine ve Türk hükümetine karşı Rusya'daki genel olumsuz yaklaşımın dışında yorum ve analizlerde bulunan oldukça sayılı uzmanlardan biri oldu. Fakat azınlıkta kalan bu kişilerin ana akım medya aracılığı ile Rus kamuoyunda oluşturulan algıyı etkilemede sesleri cılız kaldı.

Sonuç

2000'li yılların başından itibaren ivme kazanan Türkiye-Rusya arasındaki ilişkilerde ekonomi ve ticaret alanlarındaki işbirliğinin lokomotif güç olarak siyasi ilişkilerin gelişimini etkilediği düşünülmektedir. Öyle ki bu dönem zarfında yaşanan uçak krizi dahil tüm bölgesel gelişme ve krizlerin Türk-Rus ilişkilerine yıkıcı zarar vermemesi, iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin derinleşmesi ve birbirine olan bağlılığın artması ile açıklanmaktadır. Büyük oranda doğru olan bu tespitin yanı sıra Türk-Rus ilişkilerinin seyrinde Batı faktörünü göz ardı etmemek gerekmektedir. Nitekim özellikle günümüzde iki ülkeyi birbirine yaklaştıran unsurların başında ekonomik ve ticari ilişkilerin yanı sıra Batı'nın Türkiye ve Rusya'ya karşı sergilediği menfi tutum ve politikalar da önemli rol oynamaktadır. İki ülke; Karadeniz, Kafkasya, Ortadoğu ve Akdeniz'de cereyan eden gelişmelerin neredeyse tümünde çıkar çatışmaları yaşamalarına ve farklı dış politik yaklaşımlar sergilemelerine rağmen Batı karşısında bu çelişkileri ötelemek ve işbirliği yolları aramak zorunda kalmaktadır. Fakat bu durum, iki tarafın bölgesel rekabet çerçevesinde birbirini karşı algısını değiştirmemektir. Bu ise bilhassa uyuşmazlık ve kriz dönemlerinde yapılan resmi açıklamalara ve medya kuruluşlarında paylaşılan haber

ve yorumlara yansımaktadır. 24 Kasım 2015-27 Haziran 2016 tarihleri arasında yaşanan kriz dönemi bunun en bariz örneğidir.

Türkiye-Rusya arasında yedi ay süren uçak krizi, Rus hükümetinin açıklama ve eylemleri ile Rus medyasının buna dayanarak Türkiye'ye karşı yürüttüğü kara propaganda neticesinde daha da derinleşirken geride kalıcı etkiler de bırakmıştır. Nitekim 27 Haziran 2016 tarihinde Türkiye'nin attığı dostane adım sonrası iki tarafın ilişkileri hızla eski düzeye getirme, hatta işbirliği alanlarını genişleterek daha üst seviyeye taşıma doğrultusunda sergilediği iradeye rağmen Rus uzmanların söylemlerinde ve medyadaki paylaşımlarda kriz döneminden kalma menfi yaklaşımların devam ettiği görülmüştür.

Türkiye'nin dış desteğe ihtiyacı olduğu 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasındaki süreçte Türk hükümeti ve toplumu, bilhassa Batılı ülkeler ve Rusya'dan gelecek yaklaşım ve açıklamalara özel önem atfetmiştir. Bu ilgiden ötürü Batılı ülkelerin 15 Temmuz darbe girişimi karşısında ortaya koydukları söylem ve tutumlar, Türkiye'de birçok akademisyen ve gazeteci tarafından mercek altına alınmıştır. Yapılan çalışmalarda tüm Batılı ülkelerdeki üst düzey hükümet temsilcilerinin darbe gecesi gelişmelerin sonucunu bekledikten sonra Türk hükümetine ve halkına destek mesajı yayınladıkları, bu mesajlarda ise darbecilere karşı alınacak önlemlerden duydukları endişeyi "demokrasi, insan temel hak ve özgürlükleri" gibi ifadelerle dile getirdikleri tespit edilmiştir. Bu ise yapılan açıklamaların samimiyetsiz olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu ülkelerdeki siyasi çevrelerin ve medya kuruluşlarının 15 Temmuz darbe girişimine ve sonrasındaki sürece karşı yaklaşımlarının ise daha açık ve net şekilde tezahür ettiği görülmüştür. Bunların kamuoyu ile paylaştıkları değerlendirme ve yorumlarda Erdoğan düşmanlığı ön plana çıkmış, bu minvalde genel olarak darbe girişimi sonrası başlatılan tasfiye süreci Erdoğan'ın muhalefeti bertaraf etmesi ve ülkede otoriter İslamcı bir rejim inşa etmesi şeklinde yorumlanmıştır. Bazı değerlendirme ve paylaşımlarda ise darbe girişiminin senaryo olarak nitelendirildiği görülmüştür. Diğer taraftan Batılı uzmanların ve medya kuruluşlarının Erdoğan ile ilgili tanımlamalarında "İslamcı", "dindar", "muhafazakâr", "baskıcı", "otoriter" ve "diktatör" gibi ifadeler tercih edilirken Fethullah Gülen; demokrasiyi ve seküler kurumları destekleyen, ılımlı İslam hareketini savunan gönüllü sürgündeki yaşlı, münzevi bir vaiz olarak betimlenmiştir. Batı'nın sergilediği bu tutum karşısında üst düzey hükümet temsilcileri, siyasi çevreler, uzmanlar ve medya nezdinde Rusya'nın darbe girişimine yaklaşımı ise, bilhassa Türk devleti ve milletinin dış desteğe ihtiyacı olduğu bu süreçte özel anlam teşkil etmiştir.

Rus üst düzey hükümet temsilcilerinin 15 Temmuz darbe girişimi karşısındaki ilk tutumları Batılı mevkidaşlarındakinin farksız olmuştur. Öyle ki Batılılar gibi Rus yetkililer de bekle-gör politikası temelinde yaşananlarla ilgili net tavırlarını ancak darbe girişiminin bastırılması sonrasında göstermişlerdir. Buna karşın neredeyse eş zamanlı açıklamalarda bulunmalarına rağmen ABD ve AB ülkeleri gecikmeli tepki gösterdikleri için tenkit edilirken Rusya bu eleştirilerin dışında tutulmuştur. Diğer taraftan darbe girişimi sonrası Erdoğan'ı ilk arayan liderin Putin olması ve yapılan görüşmede Putin'in Erdoğan'a tam desteğini bildirmesi, ayrıca Rusya'dan gelen diğer resmi açıklamalarda da destek mesajının net olması ve hiçbir samimiyetsiz ifade içermemesi, Rusya'yı darbe girişimi karşısında sergilediği tutum bakımından Batılı ülkelere keskin bir şekilde ayırmıştır. Fakat bu durum Rusya'daki siyasi çevrelerden, uzmanlardan ve medya kuruluşlarından gelen değerlendirme ve paylaşımlara pek

yansımamıştır. Aksine bunların ortaya koydukları yaklaşım, ABD ve AB'dekilerden farksız olmuştur. Nitekim birkaç istisna dışında Rus siyasilerin ve uzmanların yaptıkları değerlendirmeler ile Rus medyasının paylaştığı haber ve yorumlarda aynı Batı'da olduğu gibi Erdoğan düşmanlığı ve Türkiye aleyhtarlığı ön plana çıkmış, gelişmeler gayet İslamofobik ve oryantalist bir bakış açısıyla kamuoyuna aktarılmıştır. Çoğu yerde darbe girişimine karşı şüpheli yaklaşımlar sergilenen bu paylaşımlarda darbecilerin kimliği, amaçları, neden oldukları can ve mal kayıpları ile Türk halkının onlara karşı verdiği demokrasi mücadelesi görmezlikten gelinirken, yaşananların tek suçlusunu olarak Erdoğan gösterilmiş ve sonrasında alınan önlemler de onunla bağlantılı şekilde ideolojik çerçeveden değerlendirilmiştir. Diğer taraftan bunlara ek olarak kriz dönemi Rus hükümetinin ileri sürdüğü Erdoğan özelinde Türkiye-DAEŞ ilişkisine ve Türkiye'nin Suriye'deki İslamcı teröristlere destek verdiğine yönelik iddiaların Rusya'daki siyasiler, uzmanlar ve medya kuruluşları tarafından sürdürüldüğü görülmüştür. Yapılan yorumlarda darbe girişimi sonrası Türk dış politikasının ve Türkiye'nin bölgedeki varlığının nasıl etkileneceği meselesine ise ayrı bir önem atfedilmiştir. Bunlardaki ortak görüş, Türkiye'nin eski gücünü kaybettiği ve bir müddet bölgesindeki gelişmelerden uzak durmak zorunda kalacağı şeklinde olmuştur. Bununla birlikte dile getirdikleri öngörülerden Rus uzmanların yakın gelecekte Türkiye'de ikinci bir darbe girişiminin olacağı ve ülkenin bir iç savaşa sürükleneceği beklentisinde olduğu görülmüştür. Rus medyasının ve uzmanların Rusya'da faaliyetleri yasaklanan Fethullah Gülen'e bakış açısı ise iki şekilde tezahür etmiştir. Bunlardan biri Batı ile paralel şekilde kendisini göstermiştir. Diğeri ise Gülen'i suçlayıcı ifadelerden kaçınmakla birlikte onun arkasında ABD desteğinin olduğunu kabul etmektedir.

Üst düzey resmi yetkililer ile Rus hükümetinin parçası siyasi çevreler, akademisyenler, uzmanlar ve devlet kontrolündeki medyanın 15 Temmuz darbe girişimi karşısındaki yaklaşımları bu haliyle bütünlükten uzak bir tablo ortaya çıkarmıştır. İkinci gurubun, resmi tutumdan farklı bir yaklaşım ortaya koyması, bu kesimdeki Türkiye karşıtlığı ile açıklanabilirken diğer taraftan da bunların devlet ile olan ilişkisi düşünüldüğünde, bir yerde Rus yöneticilerin gayri resmi bakış açısını yansıttıkları yorumunu mümkün kılmaktadır. Buradan yola çıkarak Türkiye'de Rusya ve Rusya ile ilişkilere dair tamamen olumlu yorum ve yaklaşımlar sergileyen hatırı sayılır bir kesimin varlığından söz edilebilirken, gelişmekte olan siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel ilişkilere rağmen Rusya'daki olumsuz Türkiye algısının sabit kaldığı gözükmektedir. Her ne kadar resmi ilişkilerin dışında değerlendirilse de bu durumun önemi, bilhassa kriz dönemlerinde Rus kamuoyu ile Türk kamuoyunun verdiği tepkiler arasında ortaya çıkan farkla anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- AA. (2016a, Temmuz 27). *Avusturya'da darbe karşıtı Türklere bayrak yasağı*. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/avusturyada-darbe-karsiti-turklere-bayrak-yasagi/616705>
- AA. (2016b, Eylül 3). *Darbe girişimine karşı dünyadan Türkiye'ye destek*. <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/darbe-girisimine-karsi-dunyadan-turkiyeye-destek/640160>

- AA. (2016c, Aralık 7). *Başbakan Yıldırım: Rusya'nın 15 Temmuz'da Türkiye'ye yardım teklifi unutulmayacak*. <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/basbakan-yildirim-rusyanin-15-temmuzda-turkiyeye-yardim-teklifi-unutulmayacak/701554>
- Ataman, M., & Shkurti, G. (2016). Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi. *Adam Akademi*, 6(2), 51-73.
- Avatkov, V. (2016, Temmuz 16). *Perevorot kak podarok*. <https://iz.ru/news/622552>
- Balcı, A., & Turan, Y. (2017). Eleştirinin Sefaleti: Batı'dan 15 Temmuz Darbe Girişimini Okumak. *Bilig*, 83, 53-77.
- Balta, E., & Demir, S. (2016). Tarih, Kimlik ve Dış Politika: Rusya Federasyonu Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı. *Bilig*, 76, 1-31.
- Barabanov, O. (2016, Temmuz 18). *"Ni şeriatu, ni demokratiu": Poçemu rejim Erdogana obreçen na perevorotu*. <https://ria.ru/20160718/1469885587.html?in=t>
- Batı Raporu. (2016a, Temmuz 16). *ABD Dışişleri Bakanı Kerry: Darbe girişimi "çok parlak uygulanmış gibi durmuyor*. <https://batiraporu.com/15-temmuz/abd-disisleri-bakani-kerry-darbe-girisimi-cok-parlak-uygulanmis-gibi-durmuyor/>
- Batı Raporu. (2016b, Temmuz 16). *ABD Türkiye demokrasisini 4 saat sonra destekledi*. <https://batiraporu.com/15-temmuz/abd-turkiye-demokrasisini-4-saat-sonra-destekledi/>
- Batı Raporu. (2016c, Temmuz 16). *İngiltere Türkiye demokrasisini 12 saat sonra, darbe girişimi püskürtüldüğünde destekledi*. <https://batiraporu.com/15-temmuz/ingiltere-turkiye-demokrasisini-12-saat-sonra-darbe-girisimi-puskurtuldugunde-destekledi/>
- Batı Raporu. (2016d, Temmuz 18). *ABD'den darbe girişimini kinayan ilk resmi açıklama 3 gün sonra geldi*. <https://batiraporu.com/15-temmuz/abdden-darbe-girisimini-kinayan-ilk-resmi-aciklama-3-gun-sonra-geldi/>
- BBC. (2016a). *Neudavşisyya voennuy perevorot v Turtsii: Hronika sobituy*. <https://www.bbc.com/russian/live/news-36812535>
- BBC. (2016b, Temmuz 19). *15 Temmuz darbe girişimi: Obama Erdoğan'a yardım teklif etti, demokratik değerleri hatırlattı*. <https://www.bbc.com/turkce/36841489>
- BBC. (2016c, Ağustos 9). *Putin skazal, çto pervim podderjal Erdogana vo vremya myateja*. <https://www.bbc.com/russian/news-37023340>
- BBC. (2021, Şubat 5). *15 Temmuz darbe girişimi: Türkiye neden ABD'yi suçluyor, Amerikan yönetimi ne diyor?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55952909>
- Birdal, M. S. (2016, Temmuz 21). *NATO'yla ilişkiler*. <https://www.evrensel.net/yazi/77107/natoyla-iliskiler>
- Bozbaş, G. (2016). Batı'nın Demokrasi Paradoksu, "Demokratik Darbe" Kavramsallaştırması ve 15 Temmuz Darbe Kalkışması. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 13(49), 73-90.
- Braterskiy, A., & Maetnaya, Y. (2016, Temmuz 16). *Erdogan pobedil voennih*. https://www.gazeta.ru/politics/2016/07/16_a_9694037.shtml?updated

- CNN Türk. (2016a, Ağustos 24). *Erdoğan ile Joe Biden görüştü*. <https://www.cnnturk.com/turkiye/erdogan-ile-joe-biden-gorustu>
- CNN Türk. (2016b, Kasım 30). *İşte 15 Temmuz darbe girişiminin kronolojisi*. <https://www.cnnturk.com/turkiye/iste-15-temmuz-darbe-girisiminin-kronolojisi?page=1>
- Cumhuriyet. (2016, Temmuz 21). *Avusturya'dan OHAL tepkisi: Büyükelçiyi çağırdılar*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/avusturyadan-ohal-tepkisi-buyukelciyi-cagirdilar-571559>
- Çopuroğlu, Ö., & Karpuzcu, T. (2017). Krizlerin Yön Verdiği Türk-Rus İlişkilerine Uçak Krizine Kadar Analitik Bir Bakış: 2004 – 2016. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 465-483.
- Çumakov, İ. (2016, Ağustos 3). *Hitriy Erdogan i kremlevskie "Lapuhi"*. https://echo.msk.ru/blog/ekspert_i/1813390-echo/
- Dalkılıç, M. M. (2020). Amerika Birleşik Devletleri Medyasında 15 Temmuz Darbe Girişimi", 4/ (2020): 25-43. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(15 Temmuz Özel Sayısı), 25-43.
- Dobrov, D. (2016, Temmuz 18). *Çto jdet Turtsiyu posle provala putça?* <https://ria.ru/20160718/1469928101.html?in=t>
- Duman, M. Z. (2018). 15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 23(90), 71-95.
- Dünya. (2016, Temmuz 16). *Dünyadan destek yağıyor*. <https://www.dunya.com/gundem/dunyadan-destek-yagiyor-haberi-322957>
- DW. (2016a, Temmuz 17). *AB'den Türkiye'ye temel haklar uyarısı*. <https://www.dw.com/tr/abden-t%C3%BCrkiyeye-temel-haklar-uyar%C4%B1s%C4%B1/a-19405591>
- DW. (2016b, Temmuz 18). *AB ve ABD'den Türkiye'ye demokrasi uyarısı*. <https://www.dw.com/tr/ab-ve-abdden-t%C3%BCrkiyeye-demokrasi-uyar%C4%B1s%C4%B1/a-19407535>
- DW. (2016c, Ağustos 1). *ABD Genelkurmay Başkanı'ndan kritik ziyareti*. <https://www.dw.com/tr/abd-genelkurmay-ba%C5%9Fkan%C4%B1ndan-kritik-ziyareti/a-19441332>
- EEAS. (2016, Temmuz 21). *Statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini and Commissioner Johannes Hahn on the declaration of the State of Emergency in Turkey*. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/7283_en
- European Commission. (2016, Temmuz 16). *Joint statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini and Commissioner for European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations Johannes Hahn on the situation in Turkey*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_16_2555
- Financial Express. (2016, Temmuz 16). *Barack Obama: All parties in Turkey should support Erdogan government*. <https://www.financialexpress.com/world-news/barack-obama-parties-turkey-support-erdogan-government/318649/>
- Gulieva, E. (2016, Temmuz 18). *Oppozitsioner i propovednik: Çto izvestno o musulmanskome bogoslove Fethullahe Gyulene,* <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3464309>

- Hürriyet. (2016, Haziran 2). *Üç Rus'tan biri Türkiye'yi düşman olarak görüyor.* <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/uc-rustan-biri-turkiyeyi-dusman-olarak-goruyor-40112133>
- Interfax. (2016a, Temmuz 16). *Ekspert nazval myatej v Turtsii popitkoy ostanovit islamizatsiyu stranu.* <https://www.interfax.ru/world/518810>
- Interfax. (2016b, Temmuz 16). *Komoedov uvidel perspektivi snijeniya vliyaniya Turtsii posle popitki perevorota.* <https://www.interfax.ru/russia/518910>
- İnterfax. (2016, Temmuz 16). *Peskov zayavil o zainteresovannosti RF v skoreyşem razreşenii situatsii v Turtsii.* <https://www.interfax.ru/world/518813>
- İzvestiya. (2016a, Temmuz 16). *"Erdoganu pripominayut neosmanizm i sotrudniçestvo s islamistami".* <https://iz.ru/news/622479>
- İzvestiya. (2016b, Temmuz 16). *Na sdavşihşya v Stambule myatejnikov napali storonniki Erdogana, ..* <https://iz.ru/news/622511>
- İzvestiya. (2016c, Temmuz 16). *Perevorot napravlen protiv teh, kto othodit ot ustoev Atatyurka.* <https://iz.ru/news/622471>
- İzvestiya. (2016d, Temmuz 16). *"SŞA pitayutsa ustranit Erdogana kak samostoyatelnogo lidera", ..* <https://iz.ru/news/622476>
- İzvestiya. (2016e, Temmuz 16). *Storonniki Erdogana viporoli silovikov, sdavşihşya na Bosforskome mostu.* <https://iz.ru/news/622541>
- İzvestiya. (2016f, Temmuz 16). *Turetskie voennie vistupili protiv islamizatsii stranu.* <https://iz.ru/news/622482>
- İzvestiya. (2016g, Temmuz 16). *V Stambule prohodyat mnogotışyaçnie vistupleniya storonnikov Erdogana.* <https://iz.ru/news/622587>
- İzvestiya. (2016h, Temmuz 16). *Voennie v Turtsii hotyat vernut demokratiyu v stranu.* <https://iz.ru/news/622468>
- Jirinovskiy, V. (2016, Temmuz 18). *Yesli bı perevorot bil realny...* <https://iz.ru/news/622671>
- Kakışım, C., & Erdoğan, S. (2018). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişimin Ardından Yaşanan Gelişmeler. *KSBD*, 10(18), 399-420.
- Kardaş, İ. (2017, Temmuz 12). *15 Temmuz'a dünyadan gelen ilk tepkiler nasıldı?* <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/aktuel/idris-kardas/2017/07/12/15-temmuza-dunyadan-gelen-ilk-tepkiler-nasildi>
- Kaya, M. (2020). 15 Temmuz Işığında İngiltere Medyasında Türkiye İzlenimine Sosyolojik Bakış. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(15 Temmuz Özel Sayısı), 77-85.
- Kemaloğlu, İ. (2015). *Rusların Gözüyle Türkler*. Kaknüs Yayınları.
- Kemaloğlu, İ. (2016). *15 Temmuz Darbe Girişimi'nin Rusya'daki Yansımaları*. 15 Temmuz Darbe Girişiminin İslam Coğrafyasında Yansımaları Konferansı, Kütahya. http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/145/files/_LYAS_KEMALOGLU_TR.pdf

- Kerry: *I hope there will be 'stability, peace, continuity' within Turkey.* (2016, Temmuz 15). <https://www.politico.com/story/2016/07/john-kerry-turkey-coup-225632>
- Kommersant. (2016, Temmuz 16). *"Turtsiya kak geopolitičeskiy igrok na vremya vıbila iz igrı"*. <https://www.kommersant.ru/doc/3041209>
- Kosaçev, K. (2016, Temmuz 16). Facebook. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1082105035203591&id=100002123135703
- Kosaçev: *"Turtsiya posle rejima ÇP bolşe ne budet prejney"*. (2016i, Temmuz 25). <https://iz.ru/news/623462>
- Kremlin. (2016, Haziran 17). *Telefonnyy razgovor s Prezidentom Turtsii Recepom Tayipom Erdoganom.* <http://special.kremlin.ru/catalog/countries/TR/events/52529>
- Kryuçkov, İ., Samoylenko, A., & Zorile, D. (2016, Temmuz 19). *Ankara sdaet pilotov.* https://www.gazeta.ru/politics/2016/07/19_a_9701099.shtml
- Kto stoit za popitkoy perevorota v Turtsii.* (2016, Temmuz 17). <https://www.youtube.com/watch?v=ZxYl14FuTDc>
- Levada-Center. (2016, Haziran 2). *Soyuzniki i "oragi" Rossii, yevropeyskaya integratsiya.* <https://www.levada.ru/2016/06/02/13400/>
- Luçşe plohoj Erdogan çem horoşaya hunta.* (2016, Temmuz 17). https://www.gazeta.ru/politics/2016/07/17_a_9695129.shtml?updated
- Maharramova Cengiz, N., & Şimşek, A. (2017). *Sovyetler Birliği Döneminde Rusya'da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk İmajı. Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 13(26), 37-66.*
- Makarıçev, M. (2016, Temmuz 16). *Kto stoit za perevorotom v Turtsii, ili Erdogan budet mstit.* <https://rg.ru/2016/07/16/kto-stoit-za-perevorotom-v-turcii-ili-erdogan-budet-mstit.html>
- Manoylo, A. (2016, Temmuz 17). *Teper on stanet diktatorom.* <https://iz.ru/news/622579>
- MİD Rossii. (2016a, Temmuz 15). *Vstuplenie i otveti na voprosı SMİ Ministra inostrannıh del Rossii S.V.Lavrova v hode sovmestnoy press-konferentsii po itogam peregovorov s Gosudarstvennum sekretarem SŞA Dj.Kerri, Moskva, 15 iyulya 2016 goda.* https://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2356206
- MİD Rossii. (2016b, Temmuz 16). *Zayavlenie MİD Rossii v svyazi s situatsiey v Turtsii.* https://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2356256
- Moskva 24. (2016, Temmuz 16). *Anton Tsvetkov prokomentiroval proishoyaşee v Turtsii.* https://www.m24.ru/videos/novosti/16072016/118290?utm_source=CopyBuf
- Perviy Kanal. (2016a, Temmuz 16). *Armiya protiv vlasti i otvet prezidenta Erdogana—Dvoortsovie teynu Ankarı i politiçeskie intrigi.* <https://www.youtube.com/watch?v=iRMffER-vgE>
- Perviy Kanal. (2016b, Temmuz 17). *V Turtsii bloee şesti tısayaç çelovek arestovani po obvineniyyu v priçastnosti k myateju.* https://www.youtube.com/watch?v=W2bX9Ecci_Y
- Perviy Kanal. (2016c, Temmuz 18). *Turtsiya posle popitki gosperevorota: Vozvreşenie k spokoynoy jizni ili zatişye pered burey?* <https://www.youtube.com/watch?v=shUI3l6p8a0>

- Perviy Kanal. (2016d, Temmuz 18). *V Turtsii obyavleno o popitke gosudarstvennogo perevorota.*
<https://www.youtube.com/watch?v=W7SMBFdbi4U>
- RBC. (2016, Şubat 26). *Protiv otmeni antituretskih sanktiy vystupili 63% rossiyan.*
<https://www.rbc.ru/politics/29/02/2016/56d375059a79475ab6e9749b>
- RİA. (2016a, Temmuz 16). *Analitik: Pobeda Erdogana mojet usilit islamistskie nastroeniya v strane.*
<https://ria.ru/20160716/1467770403.html>
- RİA. (2016b, Temmuz 16). *Analitik: Popitka voennogo perevorota v Turtsii organizovana s odobreniya SŞA.*
<https://ria.ru/20160716/1467574573.html>
- RİA. (2016c, Temmuz 16). *ES prizval Turtsiyu vernutsia k soblyudeniyu verhovenstva prava.*
<https://ria.ru/20160716/1467631522.html>
- RİA. (2016d, Temmuz 16). *Gensek i predsedatel OBSE osujdaet popitku voennogo perevorota v Turtsii.*
<https://ria.ru/20160716/1467507912.html>
- RİA. (2016e, Temmuz 16). *Germaniya osujdaet popitku voennogo perevorota v Turtsii.*
<https://ria.ru/20160716/1467683790.html>
- RİA. (2016f, Temmuz 16). *Jeleznyak: Prizivi v hode putça govoryat ob otnoşenii Erdogana k jiznyam lyudey.*
<https://ria.ru/20160716/1467628804.html>
- RİA. (2016g, Temmuz 16). *Parij reşitelno osujdaet politiku perevorota v Turtsii.*
<https://ria.ru/20160716/1467507715.html>
- RİA. (2016h, Temmuz 16). *Popitku perevorota v Turtsii mogli vizvat izvoineniya Erdogana pered Rossiey.*
<https://ria.ru/20160716/1467359183.html>
- RİA. (2016i, Temmuz 16). *Puşkov prokomentiroval situatsiyu s popitkoy perevorota v Turtsii.*
<https://ria.ru/20160716/1467308584.html>
- RİA. (2016j, Temmuz 16). *Putin postoyanno poluçaet dannie ot MİD i SVR o situatsii v Turtsii.*
<https://ria.ru/20160716/1467292082.html>
- RİA. (2016k, Temmuz 16). *Rossiyskiy voenniy ekspert nazval vozmojnuyu priçinu perevorota v Turtsii.*
<https://ria.ru/20160716/1467141811.html>
- RİA. (2016l, Temmuz 16). *SŞA vırajayut podderjku demokratiçeski izbrannomu pravitelstvu Turtsii.*
<https://ria.ru/20160716/1467287500.html>
- RİA. (2016m, Temmuz 16). *Tanki v Stambule vstreçeli aplodishmentami.*
<https://ria.ru/20160716/1467096495.html?in=t>
- RİA. (2016n, Temmuz 16). *V Yevroparlamente obvinili Erdogana v podrive turetskoy demokratii.*
<https://ria.ru/20160716/1467672318.html>
- RİA. (2016o, Temmuz 16). *Zyuganov: Krizis v Turtsii syazan s jelaniem Erdogana islamizirovat stranu.*
<https://ria.ru/20160716/1467486925.html>
- RİA. (2016p, Temmuz 17). *Glava MİD Franstsii predostereg Erdogana ot provedeniya repressiy i çistok.*
<https://ria.ru/20160717/1468647174.html>

- RİA. (2016q, Temmuz 18). *Al-Monitor: Erdogan mog sam organizovat "falşiviy perezorot"*.
<https://ria.ru/20160718/1469774280.html?in=t>
- RİA. (2016r, Temmuz 19). *Glava İngušetii: Turetskie voennie sbili rossiyskiy Su-24 bez vedoma Erdogana*.
<https://www.vesti.ru/article/1531891>
- RİA. (2016s, Ağustos 1). *Zvonok Putina posle popitki putça okazal Ankare moralnuyu podderjku*.
<https://ria.ru/20160801/1473337216.html>
- Rossiya 24. (2016a, Temmuz 16). *"Mnenie": Gosperezorot v Turtsii*.
<https://www.youtube.com/watch?v=jadN1hTxJrA&t=2258s>
- Rossiya 24. (2016b, Temmuz 17). *Pyatyy perezorot v Turtsii stal pervim neudaçnum*.
<https://www.youtube.com/watch?v=2tF4oyMZdEc>
- Saetov, İ. (2016, Temmuz 17). *Perezorot ne tuda*.
https://www.gazeta.ru/comments/2016/07/17_a_9694973.shtml
- Sputnik. (2016a, Eylül 4). *Erdoğan'dan Obama'ya 15 Temmuz teşekkürü*.
<https://tr.sputniknews.com/abd/201609041024696529-erdogan-obama-15-temmuz-tesekkur/>
- Sputnik. (2016b, Eylül 8). *Avusturya'da Türkiye'de Amerikancı bir darbe girişimi yapıldığını söyledim*.
<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201609081024766643-avusturya-turkiye-amerikanci-darbe/>
- Starodubtsev, İ. (2016, Temmuz 18). *Yest li smisl v turetskom bunte*. https://russiancouncil.ru/blogs/ivan-starodubtsev/31127/?sphrase_id=82946427
- Şevçenko, M. (2016, Temmuz 17). *Erdogan stroit svobodnuyu islamskuyu demokratiyu*.
https://gazeta.media.eagleplatform.com/index/player?record_id=531984&player=new
- Şimşek, A., & Meherremova Cengiz, N. (2015). Rusya Tarih Ders Kitaplarında Türk-Osmanlı İmgesi 4/2 (2015): 255-258. *Turkish History Education Journal*, 4(2), 225-258.
- Ştode, M. (2016, Temmuz 18). *Jirnovskiy: Kakoy-to podozritelnyy perezorot u Erdogana*.
<https://www.7kanal.co.il/News/News.aspx/186085>
- Takvim. (2016, Mart 19). *Türkiye düşmanı Naumkin danışman oldu*.
<https://www.takvim.com.tr/guncel/2016/03/19/turkiye-dusmani-naumkin-danisman-oldu>
- TASS. (2016, Temmuz 16). *Kadırov: Popitku perezorota v Turtsii initsiirovali prozahadnie voennie*.
<https://tass.ru/politika/3461169>
- Taşcı, T. A. (2019). Türkiye-Rusya İlişkileri ve Üst Düzey İşbirliği Konseyi (ÜDİK). *KARE*, 8, 81-128.
<https://doi.org/10.38060/kare.661620>
- TCCB. (2016, Temmuz 19). *ABD Başkanı Obama ile Telefon Görüşmesi*. <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/48683/abd-baskani-obama-ile-telefon-gorusmesi>
- Telci, İ. N., Efe, İ., Kardaş, T., & Çağlar, İ. (2017). *Rapor: 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası*. SETA.
<https://www.setav.org/15-temmuz-darbe-girisimi-ve-bati-medyasi/>
- Tsargrad. (2016a, Temmuz 19). *Popitka gosudarstvennogo perezorota v Turtsii (Direktiva Dugina)*.
https://chita.tsargrad.tv/shows/popytka-gosudarstvennogo-perezorota-v-turcii-direktiva-dugina_17492

Tsargrad. (2016b, Ağustos 8). *Film-rassledovanie "Turtsiya. Perevorot"*. https://tsargrad.tv/shows/film-rassledovanie-turcia-perevorot_20647

Vesti FM. (2016, Temmuz 19). *Yevgeniy Satanovskiy o perevorote v Turtsii—Vladimir Solovyev (19.07.16)*. <https://www.youtube.com/watch?v=H8dElPu0DjE&t=778s>

Yusin, M. (2016, Temmuz 16). *Poçemu turetskie voennie reşili svergnut prezidenta Erdogana*. <https://www.kommersant.ru/doc/3041142>

